

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU

Liiketalous

Karelia-amk
Suvi Pennanen

TALOUS- JA VELKANEUVONNAN VAIKUTUS TOIMEENTULOTUKEEN JOENSUUSSA

Opinnäytetyö
Huhtikuu 2015

OPINNÄYTETYÖ
Huhtikuu 2015
Liiketalous

Tikkarinne 9
80220 JOENSUU
013 260 600

Tekijä
Suvi Pennanen

Nimeke
Talous- ja velkaneuvonnan vaikutus toimeentulotukeen Joensuussa

Toimeksiantaja
Karelia-amk

Tiivistelmä

Tässä opinnäytetyössä on tarkastelen miten talous- ja velkaneuvonta vaikuttaa toimeentulotukeen Joensuussa. Tarvitseeko toimeentulotukea maksaa vähemmän kun ihmiset saavat talous- ja velkaneuvonta-apua vai lisääntykö toimeentulotukien maksaminen, kun ihmiset ohjataan tuen pariin? Vai onko talous- ja velkaneuvonnalla mitään vaikutusta toimeentulotukeen? Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus.

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys koostuu kolmesta pääaiheesta. Aluksi on kertonut taustatiedoksi Suomen yhteiskunnan ja talouden tilasta, minkälainen on tämän päivän Suomi? Tarkastelen asiaa esimerkiksi velkaantumisen näkökulmasta. Talous- ja velkaneuvonnasta olen kertonut lain kehityksestä, tilanteesta ennen lakia ja minkälainen tilanne on nykyään. Lisäksi olen kertonut yksityishenkilön velkajärjestelystä ja sosiaalisesta luototuksesta, jotka molemmat liittyvät läheisesti talous- ja velkaneuvontaan. Toimeentulotukea on käsitelty melko laajasti, esimerkiksi sen prosessista: hakemisesta, käsittelystä ja myöntämisestä. Toimeentulotukeen kuuluu perustoimeentulotuki sekä täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki. Olen käsitellyt lyhyesti myös muita aiheita, kuten siirtoa Kelaan.

Teoriaosuuden lisäksi aineistona on kaksi haastattelua, talous- ja velkaneuvojan sekä johtavan sosiaalityöntekijän toimeentulotuesta.

Haastattelujen perusteella ihmisiä ohjataan talous- ja velkaneuvonnassa toimeentulotuen pariin, jos heillä pieni tulotaso. Harva toimeentulotukiasiakkaista käy talous- ja velkaneuvonnassa.

Kieli

suomi

Sivuja 40

Liitteet 3

Asiasanat

talous- ja velkaneuvonta, toimeentulotuki, velkaantuminen, Joensuu

THESIS
April 2015
Business Administration

Tikkarinne 9
80220 JOENSUU
FINLAND
013 260 600

Author
Suvi Pennanen

Title
The Impact of Economic and Debt Counselling on Income Support in Joensuu

Commissioned by
Karelia university of applied sciences

Abstract

This thesis investigates how economic and debt counselling affects income support in Joensuu. Do the people receiving economic and debt counselling require less income support or does the need for income support increase when people receive counselling? The thesis also tries to answer the question if economic and debt counselling has any impact on income support. The thesis approaches these questions from the viewpoint of qualitative research.

The theoretical framework of the thesis consists of three main subjects. First, the thesis discusses the current state of Finnish society and economy, what kind of today's Finland is like. This topic is observed from the perspective of personal debt. Regarding economic and debt counselling, the thesis explores the legislative drafting, the situation before adopting an Act and the current situation. The paper also discusses loan arrangements for a private person and granting of social credit, which both relate to economic and debt counselling. Income support is dealt quite extensively. For example, its process, application, processing and granting are presented. There are three types of income support: basic, complementary and preventive. Moreover, some other subjects, such as basic income supports transfer to Kela are briefly dealt with.

As the theory parts material is two interviews, adviser's of economic and debt counselling and leader social worker's about income support. On the grounds of interviews people are being guided in economic and debt counselling to income support if they have low income. Few of income support customers go to economic and debt counselling.

Language

Finnish

Pages 40

Appendices 3

Keywords

economic and debt counselling, income support, incurring of a debt

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Alustus opinnäytetyöhön	6
2.1	Suomen yhteiskunnan ja talouden kehitys	6
2.2	Suomen yhteiskunnan nykytila	7
2.3	Luottoyhteiskunta	9
2.4	Velkaantuminen	10
2.5	Velkaongelmien syyt	12
2.6	Pikavipit	12
2.7	Takuu-Säätiön takaus	13
3	Talous- ja velkaneuvonta	14
3.1	Talous- ja velkaneuvonnan kehitys	14
3.2	Ennen talous- ja velkaneuvontalakea	15
3.3	Talous- ja velkaneuvontalaki	16
3.4	Talous- ja velkaneuvonta käytännössä	17
3.5	Talous- ja velkaneuvonnan organisointi	18
3.6	Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä	18
3.7	Sosiaalinen luototus	19
4	Toimeentulotuki	21
4.1	Yleistä toimeentulotuesta	21
4.2	Toimeentulotuen hakeminen (ja saaminen)	22
4.1	Toimeentulotukiasian käsittely	23
4.2	Toimeentulotuen myöntäminen	24
4.3	Perustoimeentulotuki	25
4.4	Täydentävä toimeentulotuki	26
4.5	Ehkäisevä toimeentulotuki	26
4.6	Toimeentulotuen siirtäminen Kansaneläkelaitokselle	27
4.7	Muuta toimeentulotuesta	27
5	Tutkimuksen toteutus	29
6	Haastattelut	30
6.1	Haastattelu toimeentulotuesta (Arja Pöntinen-Heinosen haastattelu)	30
6.2	Haastattelu talous- ja velkaneuvonnasta (Reima Laakkosen haastattelu)	33
7	Pohdinta	38
7.1	Yleistä pohdintaa	38
7.2	Prosessista	39
7.3	Toimeentulotuesta	39
7.4	Talous- ja velkaneuvonnasta	40
	Lähteet	41

Liitteet

Liite 1 Kysymykset talous- ja velkaneuvonnasta sekä toimeentulotuesta

1 Johdanto

Jokaisella kunnalla on lakisääteinen velvollisuus järjestää talous- ja velkaneuvontaa. Tässä opinnäytetyössä on tarkastelen, miten tämä palvelu vaikuttaa ja mikä on sen suhde toimeentulotukeen Joensuussa. Tarvitseeko toimeentulotukea maksaa vähemmän, kun ihmiset saavat talous- ja velkaneuvonta-apua vai lisääntykö toimeentulotukien maksaminen, kun ihmiset ohjataan tuen pariin? Vai onko talous- ja velkaneuvonnalla mitään vaikutusta toimeentulotukeen? Tarkastelun kohteena on pääasiassa vuosi 2014. Aiheen opinnäytetyölleni keksi Atte Korte, toinen ohjaavaista opettajistani.

Toteutin opinnäytetyön kirjoittamalla ensin teorialietoa Suomen yhteiskunnan ja talouden kehityksestä ja tilasta, talous- ja velkaneuvonnasta sekä toimeentulotuesta. Tietolähteinä käytin lainsäädäntöä ja kirjallisuutta. Olen kirjoittanut asiasta koko Suomen näkökulmasta, en pelkästään Joensuun. Ensiksi olen kirjoittanut minkälainen on tämän päivän Suomi, minkälaisessa kulutus- ja luottoyhteiskunnassa elämme. Tarkastelen asiaa esimerkiksi velkaantumisen näkökulmasta. Talous- ja velkaneuvonnasta olen kirjoittanut lakia edeltäneistä vuosista, talous- ja velkaneuvontalain kehityksestä ja voimaantulosta sekä millaista talous- ja velkaneuvonta on käytännössä. Toimeentulotuesta kirjoittaessani olen pyrkinyt huomioimaan kaikki tärkeimmät näkökulmat, esimerkiksi hakemisen, käsittelyn ja myöntämisen. Toimeentulotukeen kuuluu perustoimeentulotuki sekä täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki. Olen käsitellyt lyhyesti myös muita aiheita, kuten siirtoa Kelaan.

Lisäksi haastattelin kahta henkilöä. Talous- ja velkaneuvonnasta kysymyksiini vastasi talous- ja velkaneuvoja Reima Laakkonen Joensuun kaupungilta. Toimeentulotuesta vastasi Arja Pöntinen-Heinonen, aikuissosiaalityön johtava sosiaalityöntekijä Joensuun kaupungin sosiaali- ja terveystalvelukeskuksesta.

Olen kiinnostunut talous- ja velkaneuvonnasta ja haluaisin tehdä sitä työkseni. Siksi olen erittäin kiinnostunut tästä opinnäytetyön aiheesta. Toivon, että tästä opinnäytetyöstä olisi hyötyä alan työntekijöille.

Etenkin toimeentulotuesta on kirjoitettu paljon opinnäytetöitä ja siitä löytyi myös melko paljon materiaalia, mutta talous- ja velkaneuvonnasta vähemmän. Muutamia opinnäytetöitä ja kirjoja kuitenkin löytyy. Esimerkiksi vuonna 2010 tehtiin opinnäytetyö aiheesta ”Talous- ja velkaneuvonnan tilanne tänä päivänä Etelä-Suomen aluehallintoviraston alueella”. Tästä aiheesta ei kuitenkaan ole kukaan kirjoittanut. Tämä on siis uusi näkökulma, jonka tutkimista voisi jatkaa.

2 Alustus opinnäytetyöhön

2.1 Suomen yhteiskunnan ja talouden kehitys

Itsenäistyessään vuonna 1917 Suomi oli omavaraistalous. Siitä siirryttiin pikkujäseniä pois 1920-luvulla ostamaan tavaroita markkinoilta. 1930-luvulla tuli uusia hyödykkeitä kuten radio, sanomalehdet ja elokuvat. Kuitenkin vielä 1960-luvulla maaseudulla elettiin omavaraistaloudessa kun taas kaupungeissa hyödykkeet ostettiin markkinoilta. (Ahlqvist & Raijas 2004, 7.)

Kulutus muuttui 1950-luvulta 1990-luvulle niin, että välttämättömyysmenot, kuten ruoka ja vaatteet vähenivät ja muiden menojen osuus kasvoi. 1950-luvulla ruokaan ja vaatteisiin kului keskimäärin kaksi kolmasosaa kulutusmenoista kun taas 1990-luvulla nämä menot veivät runsaan viidenneksen (Muttillainen 2002, 80; Ahlqvist & Raijas 2004, 7.)

Suomesta kehittyi kulutusyhteiskunta varsinaisesti sotien jälkeen 1950- ja 1960-luvuilla, kun säännöstely loppui. Kehittymistä edisti elinkeinorakenteen muutos ja muuttoliike maaseudulta kaupunkeihin. Markkinoille tuli paljon uusia kulutustavaroita. Kuluttajien elintaso nousi kaikissa sosiaaliluokissa ja vuodesta 1950 vuoteen 1975 yksityinen kulutus kaksinkertaistui. 1960- ja 1970-luvulla rakennettiin hyvinvointivaltiota ja Suomessa luotiin sosiaaliturvajärjestelmä johon kuului muun muassa eläke- ja työttömyysavustusjärjestelmä. Työaika väheni viisi-päiväiseksi ja lisäksi tulivat vuosilomat. (Ahlqvist & Raijas 2004, 7–8.)

Samaan aikaan toisen maailmansodan jälkeen kotitalouksien luottojen käyttö lisääntyi lähes keskeytymättä 1980-luvun loppuun saakka. (Mutttilainen 2002, 70). Kuitenkaan 1980-luku ei ollut pelkkää niin kutsuttua kulutusjuhlaa, koska kulutusmenot kehittyivät maltillisesti ja yksityinen kulutus lisääntyi hitaammin kuin muina vuosikymmeninä toisen maailmansodan jälkeen. (Mutttilainen 2002, 81).

Kuitenkin 1980-luvulla rahoitusmarkkinat vapautuivat ja ne lisäsivät kulutusluottomarkkinoita. Lisääntyvä luotonanto alkoi lisätä yksittäisten henkilöiden hallitsematonta velkaantumista. (Rantala & Tarkkala 2009, 3.) Syynä velkaongelmiin olivat työttömyys, asuntomarkkinoiden epävakaisuus ja korkojen nousu. Myös toimeentulotukea hakevien määrä kasvoi. (Valkama 2004, 9.)

Kotitalouksien velkaongelmat eivät ole pelkästään lama-ajan ongelma, vaikka silloin ongelmat helposti kärjistyivät kuten 1990-luvun alun laman aikana kävi. Silloin kulutuksen kasvu laski ja kotitalouksien kulutusmenot laskivat noin 10 prosenttia. Työttömyysaste oli korkea ja kotitaloudet ylivelkaantuivat. Myös eri etuuksien, kuten työttömyysturvan, toimeentulotuen ja asumistuen tasokorotukset jätettiin tekemättä ja sosiaaliturvan saantiehtoja kiristettiin. (Ahlqvist & Raijas 2004, 8-9; Rantala & Tarkkala 2009, 1.)

Suomen talouden tila elpyi laman jälkeen ja sen jälkeen alkoi nousukausi, mikä jatkui aina vuoteen 2008 finanssikriisin aiheuttamaan taantumaa, joka jatkuu parhaillaan. Samalla tuloerot alkoivat kasvaa 1990-luvun laman jälkeen, mutta kasvu pysähtyi 2000-luvun alkuvuosina. Velkaongelmat eivät kuitenkaan ole täysin poistuneet, vaan niistä on tullut osa nykyaikaisia luottomarkkinoita. Velkaongelmat ovat pysyvä osa yhteiskuntaa, vaikka kansantalouden ja markkinoiden tila vaikuttavatkin niihin. (Ahlqvist ja Raijas 2004, 9.)

2.2 Suomen yhteiskunnan nykytila

Uutiset kertovat lähes päivittäin, että talouden yleinen tilanne on yhä heikossa jamassa. Myös ihmisten henkilökohtainen taloustilanne on heikentynyt. Monet lukemat osoittavat, että monessa suhteessa lähestytään 1990-luvun lama-aikojen tilannetta. Kehitys ei näytä olevan menossa parempaan suuntaan ainaakaan lähiaikoina.

Helsingin Sanomat uutisoi maaliskuun alussa, että maksuhäiriöisiä oli Suomessa viime vuoden lopulla tarkalleen ottaen 366 737, mikä on vain vähän reilu tuhat vähemmän kuin vuonna 1997 (368 000), suurimpana lukuna 1990-luvun lama-aikana. Täysi-ikäisten keskuudessa maksuhäiriöisten määrä on lisääntynyt vuodesta 2008 eli globaalin talouskriisin alettua. Pohjois-Karjalassa maksuhäiriöisiä oli 7,2 % eli vähän vähemmän kuin oli koko maan keskiarvo, 8,5 %. Lisäksi ulosottoon päätyvien sosiaali- ja terveystalvelujen maksujen, kuten sairaala- ja päivähoitomaksujen, määrä on kasvanut runsaasti. Viime vuonna näitä maksuja meni ulosottoon 44 prosenttia enemmän kuin vuonna 2013. (Mentula & Nissinen 2015.)

Jo neljännesmiljoona suomalaista elää perustason sosiaaliturvan varassa, uutisoi Helsingin Sanomat helmikuussa. Perusturva koheni hieman päättyneellä vaalikaudella, mutta se on edelleen paljon vähemmän kuin mitä ihminen tarvitsee elämiseen, kertoo Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti. Perusturvaa on kuitenkin korotettu viime vuosina noin 9 % vuodesta 2011 ja vuonna 2012 toimeentulotuen perusosaa nostettiin. (Repo 2015a.)

Suomea onkin moitittu liian heikosta sosiaaliturvasta. Näin moitti Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea helmikuussa. Vähimmäisturva eli kuten toimeentulotuki, sairauspäiväraha ja työmarkkinatuki ovat jääneet liian alhaisiksi verrattuna keskiansioihin. Komitea tosin katsoo yksittäisten etuuksien tukea, vaikka moni saa useita tukia. Toisaalta Terveiden ja hyvinvoinnin laitos totesi jo viime vuosikymmenellä, että moni joutuu turvautumaan toimeentulotukeen, koska muut etuudet eivät riitä. Vähimmäisturvan taso on pienentynyt viime vuosikymmeninä, kun palkat ovat nousseet enemmän kuin etuudet. Tätä pidetään yhtenä syynä köyhyyden lisääntymiseen. (Repo 2015b.)

Moni suomalainenkin, jo 40 %, on sitä mieltä että sosiaaliturva on riittämätön, uutisoi Karjalainen. Luku käy ilmi Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen Suomalaisen hyvinvointi ja palvelut -tutkimuksesta. Vaikka kaksi kolmasosaa pitää sosiaaliturvan palveluita "jotakuinkin toimivina", on käsitys niiden toimivuudesta kuitenkin kääntynyt laskuun. (Nevalainen 2015.)

Lisäksi eriarvoisuus on lisääntynyt Suomessa kymmenen viime vuoden aikana. Tätä mieltä on kolmesataa eri puolilla maata toimivaa sote-ammattilaista. Kuitenkin neljä viidestä TE-keskusten ja Kelan toimistojen johtajista sekä kuntien sosiaali- ja terveystieteiden johtajista pitää hyvinvointia kohtuullisen hyvänä, vaikka suurimman osan mielestä työttömyys on uhka hyvinvoinnille. (Kemppainen 2015.)

Suomi on Itä-Suomen yliopiston professorin Juho Saaren mukaan paradoksaalisessa tilassa. Valtaosa väestöstä elää paremmin kuin koskaan, mitattiinpa asiaa elintason, elämänlaadun tai elämäntapojen kannalta. 2000-luvulla on kuitenkin kehittynyt myös toisenlainen, eriarvoisuuden Suomi. Esimerkiksi monet leipäjonoissa käyvistä saavat toimeentulotukea. (Nikkilä-Kiipula 2015.)

2.3 Luottoyhteiskunta

Suomea voi kutsua luottoyhteiskunnaksi, koska luotot ja etenkin kulutusluotot, ovat tavallinen osa kotitalouksien taloudenpitoa. Kuluttajaluottoja ovat muun muassa luottokorttiluotot, asunto- ja opintolainat, osamaksuluotot ja rahoitusyhtiöiden huonekalu- ja kodinkoneliikkeiden kautta tarjoamat korttiluotot (Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2014). Luotot ovatkin tiivis osa kulutusmarkkinointia nykyään. Erilaisia luottokortteja on tarjolla etenkin kodinkone- ja huonekalukaupoissa. Velalla ostaminen on normaalia ja hyväksyttyä. Luottoyhteiskuntaa voikin kutsua kulutusyhteiskunnaksi. Luottoyhteiskuntaan kuuluvat myös velkaongelmat ja niiden selvittäminen sekä se, että velka-asiat ovat entistä tärkeämpi osa yhteiskuntapolitiikkaa. Luottoyhteiskunta on kuitenkin melko laaja, epämääräinen ja vähän tutkittu käsite. Luottoyhteiskuntaa on kutsuttu myös velkaantuneeksi yhteiskunnaksi. (Rantala & Tarkkala 2009, 4, 6. Mutttilainen 2002, 2–3.)

2.4 Velkaantuminen

Kuka on velkaantunut? Velan muotoja on erilaisia. Luotoista johtuva velkaantuminen tarkoittaa, että luotonottaja saa luotonantajalta rahaa lainaksi korkoa vastaan ja ainakin osa velasta on maksamatta. Laina maksetaan yleensä pienissä erissä. (Muttilainen 2002, 8.)

Esimerkiksi asunovelkaa ottanut voi pysyä velkaantuneena jopa vuosikymmeniä, mutta hänellä ei välttämättä ole vaikeuksia maksaa velkaa. Luottokorttia toisinaan käyttävä on välillä velkaantunut ja välillä velaton. Luottokortit ovatkin hämärtäneet velkaantumisen ja luoton käsitteitä. Näissä esimerkeissä kyseessä on korollinen velka. Kaupoista on mahdollista saada korotonta maksuaikaa, jolloin tuote tai palvelu laskutetaan jälkikäteen. Velkaantuminen voi siis johtua korollisista luotoista tai korottomista maksuista. Velat muuttuvat viivekorollisiksi kun ne jäävät maksamatta. Jos velallinen pystyy maksamaan velkansa määräaikaan mennessä, velkaantuminen on normaalia eikä tuota ongelmia. (Muttilainen 2002, 8.)

Miten velkaongelma ja ylivelkaantuminen määritellään? Kotitalouksien velkaongelmien objektiivisia tunnusmerkkejä ovat maksuhäiriömerkinnät, velkomustuomiot, ulosottorekisterin tiedot ja erilaiset velkajärjestelyt. Velkaongelma alkaa tosin jo silloin, kun laskujen maksamisessa on vaikeutta. (Rantala & Tarkkala 2009, 1.)

Suurikaan velka ei ole ongelma, jos sen pystyy maksamaan. Myöskään lyhyitä maksuviiveitä laskujen maksamisessa ei katsota velkaongelmiksi. Vaikka ne voivat kertoa velkaongelmista, voi laskun maksaminen myöhässä olla pelkkä unohdus. Usein laskujen maksaminen muutaman päivän yli eräpäivän ei aiheuta seuraamuksia. Karkea määritelmä perustuu velallisen omaan näkemykseen, miten hän pystyy suoriutumaan veloistaan. (Rantala & Tarkkala 2009, 10).

Toisaalta velkaongelmana voidaan pitää tilannetta, jossa velkaa joutuu maksamaan velalla, vaikkei velallinen kokisi tilannetta ongelmalliseksi. Velkaongelmana voidaan pitää myös tilannetta, jossa velkojen takia ei ole varaa jokapäiväi-

seen elämiseen ja esimerkiksi ruokaan. Tällöin puhutaan köyhyydestä. (Rantala & Tarkkala 2009, 10.)

Ylivelkaantumisella tarkoitetaan laajemmassa merkityksessä velka- ja maksuongelmia. Velkaongelmat voi myös jakaa toisella tapaa, luotto -ja maksuongelmiin, jolloin maksuvaikeudet jaetaan korollisiin velkoihin ja korottomiin maksuihin. Näiden erottaminen toisistaan on kuitenkin melko hankalaa. (Muttilainen 2002, 8–9.)

Jos laskuja ei pysty maksamaan eräpäivään mennessä, ei laskujen maksaminen ole enää velallisen oma asia. Silloin velkoja puuttuu asiaan. Tosin velallinen itse saattaa ottaa yhteyttä velkojaan maksusuunnitelman muuttamiseksi. (Muttilainen 2002, 9.)

Velkaongelmia on monenlaisia. On eri asia ovatko velkaongelmat kestäneet kauan ja ovatko ne pysyväluonteisia vai lieviä ja väliaikaisia ongelmia. Lisäksi on eri asia, onko velkaa vain yhdelle taholla vai onko velkojia useampia ja koko taloustilanne sekaisin. Velkaongelma voi olla lyhyt- tai pitkäaikainen, velkamäärä ei ole suoraan yhteydessä ongelman suuruuteen. Pienestäkin velasta voi tulla suuri ongelma ja velallisella voi olla useita pieniä lainoja yhtä aikaa. (Muttilainen 2002, 9. Rantala & Tarkkala 2009, 10.)

Eri väestöryhmien velkaongelmien syvyyteen ja luonteeseen vaikuttaa talouden tila, onko se vakaa vai onko kriisiaika. Jos talouden tila heikkenee ja työttömyys lisääntyy, monien on yhä vaikeampi selvitä veloistaan, etenkin jos sitä ennen on ollut hyvä taloudellinen tilanne ja sen vuoksi on velkaannuttu. Kotitalouksien huono taloudellinen tilanne voi vähentää kulutusta, mikä voi edelleen huonontaa kansantaloudellista tilaa. Kielteisessä kierteessä kotitalouksien ja kansantalouden tila vaikuttavat kumpikin toisiinsa. (Rantala & Tarkkala 2009, 11.)

Etenkin erilaiset kulutusluotot kuuluvat 2000-luvun velkaongelmiin. Lama-ajan velkaantumiseen verrattuna talous- ja velkaneuvonnan asiakkailta on enemmän yksittäisiä velkoja, joiden määrät ovat merkittävästi pienempiä kuin lama-aikana.

Velkojia on kuitenkin useampia, jopa kymmeniä. Siksi velan kokonaismäärä voi kohota hyvinkin suureksi. (Rantala & Tarkkala 2009, 13–14.)

2.5 Velkaongelmien syyt

Velkaongelmat syntyvät eri syistä, esimerkiksi yllättävästä elämäntilanteen muutoksesta kuten sairastumisesta, työttömyydestä tai avo/avioerosta. 1990-luvun alun laman aikana velkaongelmien aiheuttajina oli yritystoiminnan kaatuminen tai kahden asunnon loukku. Lama-ajan velkaongelmat saivat aikaan hyvääkin kun vuonna 1993 tuli voimaan laki velkajärjestelystä. Sen avulla kymmenet tuhannet ihmiset ovat saaneet helpotusta velkaongelmiinsa. (Rantala & Tarkkala 2009, 10.)

Velkaongelmia aiheutuu myös huolimattomuudesta, ajattelemattomuudesta tai huonosta taloudenhoitokyvystä. Syynä voi myös olla elämänhallinnan puutetta, taloudenhallintaan liittyvään tiedon puutetta tai mielenterveysongelmia. Velkaongelmia kertyy myös taipumuksesta kuluttaa yli varojen, esimerkiksi kun hankitaan jotain yli tarpeen. Velkaongelmia kertyy myös alhaisista tuloista, kun niillä on vaikea tulla toimeen. (Rantala & Tarkkala 2009, 10.)

2.6 Pikavipit

Kulutusluotot ja niin kutsutut pikavipit ovat olleet puheenaiheita muutamien viime vuosien ajan. Ensimmäiset suomalaiset vippipalvelut aloittivat toimintansa vuonna 2005 ja niiden määrä lisääntyi huimasti. Vuonna 2013 lakimuutoksen myötä moni pikavippiyrityksistä lopetti. Pikavipeistä on tehty tutkimuksia. Väkilukuun suhteutettuna pikavippejä otetaan eniten Pohjois- ja Itä-Suomessa eli Suomen köyhimmillä alueilla. Pikavippejä ottavat erityisesti nuoret miehet ja vanhat naiset sekä työttömät, yksinhuoltajat ja muut pienituloiset. Pikavippejä käytetään toimeentulon täydennykseksi esimerkiksi juhlimiseen, ruokaan ja velkojen tai korkojen maksamiseen. Vähäisiä tuloja paikataan lainalla, joka toimii ikään kuin markkinaehtoisena sosiaaliturvana. Lopuksi saattaa käydä niin, että

pienituloisuus johtaa pikavippikierteeseen, jossa velkaa maksetaan uudella velalla. (Wikipedia. Rantala & Tarkkala 2009, 7-9.)

2.7 Takuu-Säätiön takaus

Jos on useampia velkoja, ne voi olla helpompi yhdistää yhdeksi velaksi. Jos velat maksaa pois yhdellä lainalla, velat tulevat paremmin maksetuksi. Tätä lainaa varten tarvitaan yleensä takausta, jota saa Takuu-Säätiöltä. Takuu-Säätiö on vuonna 1991 perustettu valtakunnallinen sosiaalialan järjestö ja sen tarkoituksena on avustaa taloudelliseen kriisitilanteeseen joutuneiden ihmisten selviytymistä. Takuu-Säätiöltä voi hakea takausta pankin järjestelyluottoon, ellei lainan saaminen ole muutoin mahdollista. Järjestelyluottoja ovat esimerkiksi kulutusluotot kuten esimerkiksi pankkilainat, luottokorttivelat ja pikavipit, vuokra- ja elatusapuvelat, sakot sekä vahingonkorvaukset. Lainan hoitamista varten täytyy kuitenkin olla maksukykyä. (Takuu-Säätiö 2015a.)

Kuva 1. Eri tavat järjestää velkoja. (Kuva: Takuu-Säätiö 2015c)

Takausta ei välttämättä myönnetä, jos velan voi hoitaa muulla tavoin (kuva 1). Joissain kunnissa voi olla mahdollista saada sosiaalista luototusta pienten velkojen maksamista varten. Vaikka velat olisivat perinnässä tai ulosotossa, pankki myöntää Takuu-Säätiön takauksen saaneelle lainan. Maksuhäiriömerkintä ei ole esteenä takauksen tai lainan saamiseen. (Takuu-Säätiö 2015a.)

Kunnalliset talous- ja velkaneuvojat tekevät Takuu-Säätiön hakemuksia (Takuu-Säätiö 2015b). Takaus on tarkoitettu ihmisille, jotka ovat joutuneet velkaongelmiin ennalta arvaamattomasti. Velkaongelmien on oltava hallinnassa, ettei ole vaaraa joutua uusiin velkaongelmiin. (Takuu-Säätiö 2015a.)

3 Talous- ja velkaneuvonta

3.1 Talous- ja velkaneuvonnan kehitys

Velkaneuvontaa on saanut jo 1980-luvulta. Kirkon diakonitoimelta sitä on saanut vuodesta 1986. Vuonna 1988 Suomen Kuluttajaliitto toteutti sosiaaliviranomaisten kanssa talousneuvontakokeilun jolla pyrittiin auttamaan velallisia jotka olivat joutuneet maksuvaikeuksiin kulutus- ja asuntoluottojen takia. Kokeilussa huomattiin, että velkaneuvonnan tarve oli ennakoitua suurempi ja sen tarjontaa jouduttiin rajoittamaan resurssipulan vuoksi. (Valkama 2004, 9.)

1990-luvun alussa tuki ja neuvonta velkaantuneille oli hajaantunut monelle eri taholle. Neuvonta oli monimuotoista, niin yleistä valistustoimintaa, henkilökohtaista neuvontaa, opastusta käytännön taloustaitoihin kuin myös muuta tukitoimintaa. Taloudelliset resurssit ja valmiudet velkaongelmien järjestelemiseen vaihtelivat paljon eri auttamisjärjestelyissä. (Valkama 2004, 9). Takuu-Säätiö alkoi järjestää erilaisia koulutus- ja tiedotustilaisuuksia ympäri Suomea. Lisäksi Marttaliitto alkoi tarjota vuonna 1992 talous- ja velkaneuvontaa yksityishenkilöille. Samana vuonna Kuluttajaliitto alkoi tarjota uudelleen velkaneuvontaa. Eri ministeriöt, järjestöt ja Suomen Pankkiyhdistys järjestivät marraskuussa 1992 sopimuksen, jolla perustettiin velkajärjestelytoimikuntia. Niiden avulla eri tahot

saatiin osallistumaan velkaneuvonnan järjestämiseen ja velallinen sai ”ohjausta velkatilanteen selvittämiseksi, sovintoratkaisujen aikaansaamiseksi ja velkajärjestelyasioiden hoitamiseksi”. (Valkama 2004, 9-10. Rissanen 2009, 25.)

Vuonna 1993 velkaneuvonta levisi koko maahan. Velkaneuvontaa tarjosivat seurakunnat ja järjestöt sekä eri viranomaiset kuten sosiaalityöntekijät, kunnalliset velka- tai kuluttajaneuvojat. Lisäksi neuvontaa tarjosivat oikeusaputoimistot. Niissä annetaan asianajopalveluja ihmisille, jotka ovat oikeutettuja oikeusapuun. (Valkama 2004, 10. Oikeus 2015). Organisaatioiden panostus velkaneuvontaan oli kuitenkin vaihtelevaa ja talous- ja velkaneuvonta-apua tarjoavien toimijoiden ammatillinen tausta oli kirjavaa eikä kelpoisuusvaatimuksia ollut määritelty. (Toivio 2009, 7. Rissanen 2009, 25.)

Velkaneuvojien vaatimustaso kohosi ja heidän pätevyyteen alettiin kiinnittää enemmän huomiota. Kunnat käyttivät velkaneuvojien palkkaamiseen aluksi työministeriön myöntämää työllistämistukea. Heidän työsuhteiden turvaamiseksi oikeusministeriö alkoi vuonna 1994 maksamaan kunnille tukea velkaneuvojien palkkaamista varten. (Valkama 2004, 10–11.)

3.2 Ennen talous- ja velkaneuvontalakia

Keväällä 1992 ruvettiin valmistelemaan lakia velkajärjestelystä, jolloin siihen sisältyi ehdotus velkaneuvonnan järjestämisestä. Velkaneuvonta suunniteltiin kattavaksi ja helposti tavoitettavaksi, turvaamaan sovintoratkaisuja. Ehdotuksessa lähdettiin siitä, että velkaneuvonta kuuluisi kuntien tehtävänä. Ehdotus kuitenkin kaatui lama-aikana sen kustannusvaikutuksiin. (Toivio 2009, 5. Valkama 2004, 10.)

Vuonna 1997 sosiaali- ja terveysministeriö asetti työryhmän, jonka tehtävä oli auttaa velkaantumisesta johtuvia toimeentulo-ongelmia. Työryhmän mukaan velkaneuvonnan tehtävät olivat muuttumassa velkajärjestelyhakemuksista taloudelliseen ja sosiaaliseen neuvontaan. Esityksessä pidettiin tärkeänä myös ennaltaehkäisevää talousneuvontaa. (Valkama 2004, 11.)

Vuonna 1998 nimitettyjen selvitysmiesten tehtäväksi tuli laatia talous- ja velkaneuvontapalvelujen järjestäminen ja turvata resurssit, jotta talous- ja velkaneuvontaa olisi saatavilla koko maassa. Lisäksi heidän tehtävänä oli talous- ja velkaneuvontalain tarpeen selvittäminen. Selvitysmiesten raportissa talous- ja velkaneuvonta ehdotettiin lakisääteiseksi. Ehdotuksen mukaan talous- ja velkaneuvontapalvelujen tuottaminen perustuisi kuntien ja valtiontoimeksiantosopimuksiin. Näin ollen talous- ja velkaneuvonnasta ei tulisi kunnille uutta lakisääteistä tehtävää, vaikka kunnat tuottaisivat ne itse. (Valkama 2004, 11.)

3.3 Talous- ja velkaneuvontalaki

Laki talous- ja velkaneuvonnasta tuli voimaan vuonna 2000. Lakisääteistämällä haluttiin varmistaa, että kaikki kansalaiset saavat talous- ja velkaneuvonta-apua (Valkama 2004, 1). Talous- ja velkaneuvonta on asiakkaille ilmaista (Joensuu). Lain mukaan jokaisen suomalaisen pitää tarvittaessa saada talous- ja velkaneuvontaa (Koljonen 2010). Kunta voi tuottaa palvelut omalla henkilöstöllä tai hankkia ne palvelutuottajalta, joka on tehtävien hoitamiseen sopiva. Kunta voi järjestää talous- ja velkaneuvontapalvelut perustamalla sitä varten yhden tai useamman viran tai työsopimussuhteisen tehtävän. Velkaneuvontapalvelujen järjestämisestä kunta voi huolehtia yksin tai yhdessä toisen kunnan kanssa. Lain mukaan talous- ja velkaneuvontaa antavalla henkilöllä ”on oltava sellainen taito ja kokemus, jota tehtävän asianmukainen hoitaminen edellyttää”. (Valkama 2004, 1 & 20.)

Nimen mukaisesti tarkoitus on antaa talousneuvontaa kuten talouden suunnittelua, jolla pyritään ennaltaehkäisemään velkaongelmia. Velkaneuvonnalla taas pyritään velkakriisin ratkaisemiseen. (Valkama 2004, 18.) Lain mukaan talous- ja velkaneuvonnan tarkoituksena on

- ”antaa tietoja ja neuvontaa talouden ja velkojen hoidosta
- avustaa taloudenpidon suunnittelussa

- selvittää velallisen talouteen liittyvien ongelmien ratkaisumahdollisuudet ja avustaa velallista tämän selvittäessä mahdollisuuksia tehdä velkojien kanssa sovinto
- avustaa velallista velkajärjestelyyn liittyvän asian hoitamisessa, erityisesti velkajärjestelyhakemuksen ja muiden velkajärjestelystä annetun lain edellyttämien selvitysten ja asiakirjojen laatimisessa
- ohjata velallinen hakemaan tarvittaessa oikeudellista apua”. (Laki talous- ja velkaneuvonnasta 713/2000, 1 §.)

3.4 Talous- ja velkaneuvonta käytännössä

Ensiksi talous- ja velkaneuvonnassa kartoitetaan asiakkaan kokonaistilanne, tarkoituksena on velkaongelmien ratkaisu. Asiakkaan kanssa pohditaan erilaisia ratkaisuja ja annetaan apua niiden toteuttamisessa. Tukena tässä on sosiaalinen luototus, erilaisten etuuksien ja tukien hakeminen, Takuu-Säätiön takaus, sovintoratkaisut velkojien kanssa sekä velkajärjestely. (Rissanen 2009, 26–27.)

”Talous- ja velkaneuvonnan toimivuuden ja vaikutusten arviointi on tärkeää monestakin eri syystä.” Neuvontapalvelut ovat tärkeässä osassa velkaongelmien ja toimeentuloriskien hallinnassa. Talous- ja velkaneuvojat tekevät suurimman osan velkajärjestelyasioista ja Takuu-Säätiön takaushakemuksista. Lisäksi annetaan apua velan järjestelyjen jälkihoidossa. (Valkama 2004,1). Velkaneuvoja on siis ”asiakkaansa oikeudellinen avustaja ja taloudellinen neuvonantaja”. Velkaneuvojalla tulee siten olla tietoa yhteiskunnan erilaisista tuista ja palveluista, samoin kuin olla valmis kohtaamaan kriisissä oleva asiakas. (Toivio 2009, 12.)

Talous- ja velkaneuvonta on pääsääntöisesti henkilökohtaista neuvontaa, mutta neuvonta voi tapahtua myös puhelimitse tai esimerkiksi yleisötilaisuuksissa. Velkaneuvonta voi siis olla ”korjaavaa tai ennaltaehkäisevää, kertaluonteista tai jatkuvaa”. Pääasia on, että velkatilanne saadaan hoidettua. (Valkama 2004, 18.)

Talous- ja velkaneuvonnan tarkoituksena on myös ennaltaehkäistä velkaongel-

mia. Asiakkaalle voidaan laatia talousarvio ja antaa ohjeita taloudenpitoon. Lain tarkoituksena on, että asiakas pystyisi huolehtimaan itsenäisesti taloudellisista asioistaan. Neuvontapalvelujen saatavuus ja laatu ovat kansalaisten aseman ja lain toimivuuden kannalta tärkeitä kysymyksiä. (Valkama 2004, 18 ja 1.) ”Koska pikavippejä ei ole tarjolla kuten ennen, hakeutuvat ihmiset aiemmin velkaneuvontaan. Useimmilla on silti maksuhäiriömerkintä.” Näin sanoo talous- ja velkaneuvoja Reima Laakkonen (Mantsinen. 2014.)

3.5 Talous- ja velkaneuvonnan organisointi

”Talous- ja velkaneuvonta on Kilpailu- ja kuluttajaviraston alaista toimintaa.” (Arajärvi 2011, 347). ”Talous- ja velkaneuvontapalvelujen järjestämisestä huolehtivat aluehallintovirasto ja kunnat” (Finanssivalvonta). Aluehallintovirasto vastaa siitä, että palvelua on saatavilla riittävästi viraston toimialueella (Arajärvi 2011, 347). ”Kunta tekee aluehallintoviraston kanssa sopimuksen, jossa se sitoutuu huolehtimaan talous- ja velkaneuvontapalvelujen järjestämisestä kunnassa asuville henkilöille.” (Finanssivalvonta) ”Aluehallintovirastot ja kunnat voivat sopia, että kunta huolehtii tehtävästä yhden tai useamman kunnan puolesta. Suurin osa kunnista on hoitanut palvelujen tuottamisen yhteistyössä alueen muiden kuntien kanssa.” Vuonna 2010 kunnat maksoivat kokonaiskustannuksista 35 prosenttia. Osa kunnista rahoittaa velkaneuvontaa vapaaehtoisesti. Se tulee halvemmaksi, koska velkajärjestelyyn pääsevällä kuntalaisella ei ole enää tarvetta toimeentulotukeen. (Suomen Kuvalehti.)

3.6 Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä

Kotitalouksien kasvavat velkaongelmat 1980-luvulla toivat paineita auttaa maksuvaikeuksiin joutuneita velallisia. Vuonna 1990 oikeuspoliittinen tutkimuslaitos ja Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitos käynnistivät tutkimuksen, jossa mietittiin kuluttajien velkasaneerauksen tarvetta ja mahdollisuuksia. Tutkimuksessa selvitettiin myös velkaneuvonnan järjestäminen. Tarkoituksena oli luonnostella ratkaisua ylivelkatilanteiden korjaamiseksi. Velkaongelmien helpotta-

miseksi ehdotettiin velkasaneerauslain säätämistä ja velkaneuvonnan kehittämistä. Ehdotus perustui käsitykseen, jonka mukaan vakavien velkaongelmien ratkaisemiseen tarvitaan asiantuntevan talous- ja velkaneuvonnan lisäksi mahdollisuutta pienentää ylivoimaista velkataakkaa oikeusteitse. (Valkama 2004, 9-10.)

Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä tuli voimaan vuonna 1993. Sitä ennen muun muassa asunto- ja opintovelalliset sekä kulutusluottojen käyttäjät ja yrittäjät olivat joutuneet vaikeisiin velkaongelmiin. (Muttilainen 2002, 2.) Velkajärjestelyn tarkoituksena on korjata maksukyvyttömän yksityishenkilön koko talous- ja velkatilanne. Yksityishenkilön taloustilanteen parantamisen lisäksi lailla on yhteiskunnallisia vaikutuksia kuten syrjäytymisen ehkäisy, toimeentuloturvan käytön vähentäminen ja velallisen kannustaminen työntekoon. (Muttilainen & Valkama 2003, 6.)

Velkajärjestely on viimesijainen ratkaisukeino ja velkaantuneen pitäisi ensin itse pyrkiä ratkaisemaan velkaongelmansa velkojien kanssa. Velkajärjestely myönnetään vakituisesti Suomessa asuvalle. Velkajärjestely järjestetään jos velkaongelmat johtuvat esimerkiksi sairastumisesta tai työttömyydestä eli muusta kuin omasta syystä eikä maksukyvyn odoteta paranevan lähiaikoina. Velkajärjestely voidaan myöntää myös muiden painavien syiden vuoksi, kuten jos velkaa on paljon suhteessa velallisen maksukykyyn. Tällaisia tilanteita on esimerkiksi suuret takaus- tai yritysvelat. Velkajärjestelylle ei saa olla estettä, kuten kevytmielinen velkaantuminen tai luotonantajalle annetut väärät tiedot. Tuomioistuimien voi harkinnan mukaan myöntää velkajärjestelyn esteestä huolimatta. (Muttilainen & Valkama 2003, 6). Tuomioistuin vahvistaa velalliselle maksuohjelman, joka korvaa aiemmat velat. Ohjelma kestää yleensä noin viisi vuotta. (Rissanen 2009, 13.)

3.7 Sosiaalinen luototus

Laki sosiaalisesta luototuksesta tuli voimaan vuonna 2003. Sen tarkoituksena on ehkäistä taloudellista syrjäytymistä ja ylivelkaantumista. (Rissanen 2009,

15–16.) Sen lisäksi tavoitteena on vähentää toimeentulotuen tarvetta (Mantsinen 2014). Sen järjestäminen on kunnille vapaaehtoista ja on osa kuntien sosiaalihuoltoa (Pasanen 2013, 8). Pohjois-Karjalassa sosiaalista luototusta tarjoaa ainoastaan Ilomantsi. (Mantsinen 2014) Kunta voi järjestää sosiaalisen luototuksen yksin tai yhdessä muiden kuntien kanssa. (Rissanen 2009, 15–16.)

Käytännössä kunta voi myöntää sosiaalisen luoton ihmiselle, joka ei saa kohtuuehtoista luottoa muualta pienituloisuuden tai vähävaraisuuden vuoksi, mutta hänellä on kuitenkin kykyä maksaa luotto takaisin. Sosiaalista luottoa voidaan myöntää erilaisiin tarkoituksiin, kuten esimerkiksi ”talouden hallinnan saattamiseen, velkakierteen katkaisemiseen, kodin hankintoihin, kuntoutumiseen tai työllistymisen edistämiseen, asumisen turvaamiseen tai sosiaalisen kriisin yltämiseen”. (Rissanen 2009, 15.)

Sosiaalisen luoton myöntäminen perustuu asiakaskohtaiseen harkintaan. Tällöin arvioidaan yhdessä asiakkaan kanssa hänen tilannettaan ja kykyä suorittaa takaisinmaksusta. Sosiaalinen luototus ja ehkäisevä toimeentulotuki muistuttavat toisiaan tarkoitukseltaan ja kohderyhmältään. Molemmissa tapauksissa on tarkoitus auttaa niin yksilöä kuin perhettä ja puuttua tarpeeksi ajoissa uhkaviin riskeihin ja toimeentulo-ongelmiin. (Rissanen 2009, 16.)

Kunta voi periä kohtuullisen vuotuisen koron sosiaalisesta luotosta (Rissanen 2009, 15–16). Kunnan pitää antaa taloudellista ohjausta ja neuvontaa sosiaalisen luotonhakijalle ja -saajalle. Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa sosiaalisen luototuksen lainsäädännön kehittämisestä ja valmistelusta. (Rissanen 2009, 15–16. sosiaali- ja terveysministeriö 2015c.)

4 Toimeentulotuki

4.1 Yleistä toimeentulotuesta

Vuonna 1984 tuli voimaan sosiaalihuoltolaki, jossa säädettiin nykyaikaisesta toimeentulotuesta (Kuivalainen 2013, 15). Nykyisen kaltainen toimeentulotuki tuli voimaan vuosina 1988–1994. Näinä vuosina siirryttiin toimeentulotuen laajennettuun perusosaan. (Kela 2012, 12). Erillinen laki toimeentulotuesta tuli voimaan vuonna 1997 (Kuivalainen 2013, 15).

Toimeentulotuki on sosiaalihuoltoon kuuluva viimesijainen ja tarveharkintainen tuki, joka turvaa toimeentulon, kun henkilö tai perhe ei tule toimeen ansioillaan työstä tai yrittäjätoiminnasta tai muilla tuloillaan tai varoillaan. Toimeentulotuen avulla turvataan henkilön ja perheen välttämätön toimeentulo ihmisarvoisen elämän kannattamiseksi. (Toimeentulolaki 1412/1997, 1 §.) Toimeentulotuki on perhekohtainen etuus (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 72). Tuen saaminen ei edellytä Suomen kansalaisuutta (Mattila 2013, 280). Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa toimeentulotuen lainsäädännöstä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014).

Ennen toimeentulotuen myöntämistä selvitetään asiakkaan edellytykset saada muita tuloja, joita on esimerkiksi eri eläkkeet, työttömyys- ja opintotuki opintolainnoineen, lapsilisä sekä asumistuki (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 20). Jokaisella on velvollisuus huolehtia elatuksestaan itse kykynsä mukaan (Toimeentulolaki 1412/1997, 2 §). Lisäksi lain mukaan henkilön täytyy huolehtia mahdollisen aviopuolison, rekisteröidyn parisuhteen toisen osapuolen ja alaikäisten lasten elatuksesta (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 38).

Toimeentulotukiasioissa noudatetaan pääasiassa toimeentulolakia, mutta myös sosiaalihuoltolakia, sosiaalihuollon asiakaslakia ja hallintolakia käytetään (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 65). Sosiaalihuollon asiakaslain tarkoituksena on edistää asiakaslähtöisyyttä ja asiakassuhteen luottamuksellisuutta sekä asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun. Asiakkaalla on oikeus hyvään so-

siaalihuoltoon ja kohteluun sekä siihen, ettei hänen ihmisarvoa loukata. Hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 67.)

Toimeentulotukihakemuksesta annettava päätös on oikeudelliselta luonteeltaan hallintopäätös, jota sääntelee hallintolaki (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 65). Hallintolain mukaan ”viranomaisen on kohdeltava hallinnossa asioivia tasapuolisesti sekä käytettävä toimivaltaansa yksinomaan lain mukaan hyväksyttyihin tarkoituksiin”. Lisäksi viranomaisia velvoittaa neuvontavelvollisuus, jonka mukaan viranomaisen on annettava asiakkailleen toimeentulotukiasian hoitamiseen liittyvää neuvontaa ja vastattava tiedusteluihin. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 67.)

4.2 Toimeentulotuen hakeminen (ja saaminen)

Toimeentulotukea pitää hakea joko kirjallisesti tai jos suullisesti, niin mieluiten henkilökohtaisesti viranomaisen luona. Esimerkiksi sähköpostitse ei voi hakea, sillä se ei ole luotettava keino. Kun asia pannaan vireille, siitä on käytävä ilmi, mitä asia koskee. Mikäli hakemus on puutteellinen, siitä pitää antaa mahdollisimman pian tai viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä hakemuksen saapumisesta kehoitus täydentää puutteellinen hakemus määräajassa. Kehotuksen pitäisi mielellään olla kirjallinen. Kehotuksessa tulee olla selkeät ja helposti ymmärrettävät ohjeet siitä, mitä tietoja asiassa asiakkaalta tarvitaan asian käsittelemiseksi ja päätöksen tekemiseksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 72–74, 76.)

Tarvittaessa toimeentulotukea tai osaa siitä voidaan maksaa takautuvasti. Tämä vaatii kuitenkin erityiset syyt. Näitä syitä on esimerkiksi jos ihmistä uhkaa ”häätö, asunnottomaksi joutuminen tai perheen hajoaminen”. ”Yleensä edellytetään, että henkilö on ollut toimeentulotuen tarpeessa ennen takautuvan menon hakemista ja myös sitä haettaessa.” (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 84–85.)

Ennen toimeentulotukipäätöksen tekemistä pitää tuen hakijan ja hänen perheensä olosuhteet selvittää. Hakijalla on tiedonanto- ja ilmoitusvelvollisuus tuloista, varallisuudesta ja muista olosuhteista. Toimielimelle on annettava kaikki tiedossa olevat ja välttämättömät tiedot, jotka vaikuttavat toimeentulotukeen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 87.)

Henkilöllä on oikeus tavata asiantuntija, joka on saanut sosiaalialan koulutuksen. Hänen kanssa hän voi keskustella taloudellisesta tilanteestaan sekä saada tietoa oikeudestaan toimeentulotukeen ja neuvoja ensisijaisten etuuksien tai muiden tarvitsemiensa palvelujen hakemisessa. Näin ongelmiin voi saada ratkaisuja ja ongelmien muuttuminen vaikeammiksi voidaan estää. Samalla voidaan tukea henkilön mahdollisuutta vastata omasta ja perheensä toimeentulosta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 21.)

4.1 Toimeentulotukiasian käsittely

Pääsääntöisesti toimeentulotukea ei peritä takaisin muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Jos henkilö odottaa jotain etuutta, esimerkiksi eläkettä, hän voi saada odotusajalta toimeentulotukea, joka peritään takaisin takautuvasti maksettavasta eläkkeestä. Tuki peritään takaisin myös, jos tahallaan laiminlyö velvollisuuden pitää huolta omasta elatuksestaan tai jos ”tuen myöntäminen on aiheutunut lakkoon osallistumisesta”. Tuki voidaan periä myös jos antaa vääriä tietoja. (Arajärvi 2011, 251–252.)

Toimeentulotuki jaetaan kolmeen osaan: perustoimeentulotukeen, täydentävään toimeentulotukeen ja ehkäisevään toimeentulotukeen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015). Näillä kaikilla on oma itsenäinen tehtävä (Arajärvi 2011, 246). Näiden kolmen lisäksi voidaan maksaa toimeentulotukea kuntouttavaan työtoimintaan ja kotouttamistukeen (Airio 2013, 76. Arajärvi 2011, 246).

4.2 Toimeentulotuen myöntäminen

Kunta on velvollinen järjestämään toimeentulotuen (Schroderus, E. 2013, 8). Toimeentulotuen myöntää se kunta, jossa henkilö asuu (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2013, 60). Kunnassa toimeentulotuesta päättää sosiaalitoimista vastaava toimielin (Arajärvi 2011, 250). Toimeentulotukipäätöksistä päättää etuuskäsittelijät. Etuuskäsittelijät päättävät tuesta tapaamatta asiakasta. (Eronen, A. ym. 2014, 74.) Tehty päätös toimeentulotuesta tulee panna täytäntöön viivytyksettä (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2013, 64). Lain mukaan asiakkaalla on mahdollisuus tavata sosiaalitoimintakäyttäjä viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä pyynnön jättämisestä (Toimeentulolaki 1412/1997, 14 a §).

Tuki maksetaan pääsääntöisesti hakijalle itselleen. Jos tuki maksetaan muulle kuin hakijalle, se edellyttää erityistä syytä. Toimeentulotukea myönnetään yleensä kuukaudeksi kerrallaan. Tarpeen mukaan sitä voidaan myöntää ja maksaa kuukautta lyhyemmältä tai pidemmältä ajalta. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2013, 80–82.) Tuki lasketaan asiakkaan välttämättömien menojen mukaan. Kun asiakkaan tukeen oikeuttavat menot ylittävät käytettävissä olevat tulot ja varat, tämä ylijäävä osuus maksetaan toimeentulotukea. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2015.)

Perustoimeentulotukea myönnettäessä siis huomioidaan myös henkilön ja perheenjäsenten tulot. Huomioon ei kuitenkaan oteta esimerkiksi vähäisiksi katsottavia ansiotuloja ja avustuksia, työmatkamenot tai äitiysavustusta eikä alle 18-vuotiaan varoja osalta, joka ylittää hänen toimeentulotukensa. Alaikäisillä ei ole velvollisuutta elättää perhettään. (Toimeentulotukilaki 1412/1997. Arajärvi 2011, 248.)

Kiireellisissä tapauksissa toimeentulotukipäätös on tehtävä samana tai viimeistään seuraavana arkipäivänä hakemuksen jättämisestä. Kiireellisissä tapauksissa käytetään niitä tietoja, jotka ovat saatavilla. (Toimeentulotukilaki 1412/1997, 14 a §.) ”Kunnan toimeentulotukiasioita käsittelevä viranhaltija harkitsee tapauskohtaisesti asian kiireellisyyden.” Kiireellisyyden arviointi vaatii ammatillista osaamista sosiaalihuollolta. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2013, 64.)

4.3 Perustoimeentulotuki

Perusosa on vuonna 2015 yksin asuvalla 485,50 euroa kuukaudessa. Perusosa on sidottu kansaneläkeindeksiin. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015.) Muiden henkilöiden perusosa määritellään tästä yksin asuvan summasta esimerkiksi perhesuhteiden sekä mahdollisten lasten lukumäärän ja iän mukaan. Yksinhuoltajalle maksetaan yksin asuvan henkilön perusosa 10 %:lla korotettuna. (Mattila 2013, 283.)

Perustoimeentulotuki irrotettiin valtionosuusjärjestelmästä vuonna 2006. Tällöin perustoimeentulotuen rahoitusvastuu jaettiin puoliksi valtion ja kuntien kesken. Kunnat kuitenkin vastaavat edelleen täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen kustannuksista. (Tuori & Kotkas 2008, 259.)

Perustoimeentulotuki jakautuu kahteen osaan: perusosaan ja muihin perusmenoihin. Perusosan tulee kattaa ”ravinto -ja vaatemenot, vähäiset terveydenhuollomenot, henkilökohtaisen puhtauden ja kodin puhtauden menot sekä paikallisliikenteen maksut, lehtitilaukset, puhelimen käyttö, harrastus- ja virkistystoiminta”. ”Perusosan lisäksi perustoimeentulotukea annetaan tarpeellisen suuruisiin asumismenoihin, kuten vuokraan tai vastikkeeseen, vesimaksuun, lämmitykseen, sähkölaskuun ja kotivakuutusmaksuun sekä vähäistä suurempiin terveydenhuollon menoihin (esimerkiksi reseptilääkkeet).” (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015.)

Perusosaa ei makseta, jos perheen tulot ja varat ylittävät perustoimeentulotuen perusosan. Käytännössä laskelma on monimutkaisempi, kun arvioidaan miltä ajalta tulot ovat ja mikä niiden luonne on. ”Lisäksi toimeentulotuen tulojen arviointiin liittyy aina harkintaa esimerkiksi vähäisten tulojen osalta.” (Arajärvi 2011, 248.)

Perusosaa voidaan alentaa enintään 20 prosenttia jos henkilö kieltäytyy tarjotusta työstä tai kuntouttavasta työtoiminnasta. Perusosan alentamisen yhteydessä on aina laadittava toimintasuunnitelma, jolla edistetään asiakkaan itsenäistä suoriutumista. (Toimeentulolaki 1412/1997, 10 §.) Perusosaa voidaan

alentaa yhteensä enintään 40 %, jos henkilön menettelystä voi päätellä, ettei hän halua ottaa työtä vastaan. (Mattila 2013, 284.)

4.4 Täydentävä toimeentulotuki

Täydentävään toimeentulotukeen kuuluu ”erityismenot joita ovat lasten päivähoidomenot, ylimääräiset asumismenot (esimerkiksi muuttokustannukset) sekä erityisistä tarpeista tai olosuhteista aiheutuvat menot (esimerkiksi pitkäaikaisesta toimeentulotuen saamisesta ja pitkäaikaisesta tai vaikeasta sairaudesta aiheutuvat menot sekä lasten harrastusmenot)” (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015). ”Täydentävä toimeentulotuki on viranomaisen harkinnassa.” Täydentävää tukea myönnetään myös silloin kun hakijalla on erityisiä tarpeita. Mitään hakijalle tarpeellista menoa ei ole suljettu pois tuen piiristä. (Arajärvi 2011, 249.) Täydentävän toimeentulotuen myöntämiselle ei ole euromääräisiä rajoja. Tuen määrä arvioidaan asiakaskohtaisesti sen mukaan kuin se on asiakkaalle tarpeellista ja edistää toimeentulotuen tavoitteita. (Schroderus 2013, 13.)

4.5 Ehkäisevä toimeentulotuki

Kunta päättää ehkäisevästä toimeentulotuesta ja sen myöntämisen perusteista. Sillä on tarkoitus ehkäistä sosiaalisen turvallisuuden ja omatoimisen suoriutumisen lisäksi syrjäytymistä ja pitkäaikaista riippuvuutta toimeentulotuesta. (Arajärvi 2011, 245–246.) Kunta voi myöntää ehkäisevää toimeentulotukea asumisen turvaamiseksi, ylivelkaantumisen tai taloudellisen tilanteen heikentymisen lieventämiseksi sekä muihin ”omatoimista suoriutumista edistäviin tarkoituksiin” (Arajärvi 2011, 249). ”Käyttöä ei ole kuitenkaan rajattu vain edellä mainittuihin tarkoituksiin, vaan sitä on käytettävä tarpeen mukaan” (Valvira). Ehkäisevää toimeentulotukea voi saada riippumatta siitä, saako perus- tai täydentävää toimeentulotukea (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 125). Varhaisella ja suunnitelmallisella ehkäisevän toimeentulotuen käytöllä voidaan auttaa henkilöä ja perhettä selviytymään toimeentulo-ongelmista. Parhaimmillaan voidaan välttää varsinaisen toimeentulotuen tarve. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 126.)

Toimeentulotuki muuttui vuonna 2006, jolloin muun muassa täydentävän ja ehkäisevä toimeentulotuen välinen ero hämärtyi. Ne asiat jotka saattaisivat kuulua täydentävään toimeentulotukeen, menevät ehkäisevään toimeentulotukeen ja toisinpäin. Tuen myöntämisperusteet ovat edelleen epäselviä, vaikka muutoksesta on jo vuosia. Ehkäisevää ja täydentävää toimeentulotukea on kuvailtu ”veteen piirretyksi viivaksi”. (Kuivalainen 2013, 152–153.)

4.6 Toimeentulotuen siirtäminen Kansaneläkelaitokselle

Toimeentulotuen perusosan siirtämistä Kansaneläkelaitokselle eli Kelalle kokeiltiin laman aikaan vuosina 1995–1996. Kokeilussa ilmeni, että toimeentulotuen käsittely sopi hyvin Kelalle. Myös asiakkaat olivat tyytyväisiä palveluun. Kokeilulla oli myös myönteisiä vaikutuksia sosiaalityöhön, sillä pystyttiin paremmin keskittymään pitkäjänteiseen asiakastyöhön. Toimeentulotuki jäi kuitenkin sosiaalitoimistoihin, jotka joutuivat laman myötä kriisiin. Kriisiä paikattiin palkkaamalla etuuskäsittelijöitä ja sosiaaliohjaajia. (Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus, 189-190.)

Toimeentulotuen perusosan hakeminen siirtyi Kelalle vuonna 2017 (Yle). ”Siirto koskee vain perustoimeentulotukeen kuuluvaa perusosaa, jonka suuruus on lakisääteinen” (Eronen yms. 2014, 76). Kuntien sosiaalityöntekijät päättävät jatkossakin harkintaa edellyttävästä täydentävästä ja ehkäisevästä toimeentulotuesta (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014c). Uudistuksella tavoitellaan säästöjen lisäksi helpompaa ja tasavertaisempaa palvelua hakijoille. Ylen sivuilla olevan äänestyksen mukaan noin 71 %:n mielestä kynnys toimeentulotuen hakemiseen madaltuu. (Yle.)

4.7 Muuta toimeentulotuesta

Vuonna 2002 alkoi kokeilu, jonka tarkoituksena on kannustaa toimeentulotuen saajia hankkimaan lisäansioita ja näin edistää heidän työllistymistä. Tätä etuoi-

keutetuksi ansiotuloksi kutsuttua tuloa voi tienata vähintään 20 prosenttia saadusta ansiotulosta mutta korkeintaan 150 € kuukaudessa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 135.) Vuodesta 2015 alkaen etuoikeutettu ansiotulo muutetaan pysyväksi. Samalla siitä tulee tulonsaajakohtainen eikä kotitalouskohtainen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014b.)

2000-luvulla miehet saivat toimeentulotukea naisia useammin. Toimeentulotuen saanti oli yleisintä 20–24 –vuotiailla. Nuorten toimeentulotuen saantia ei voi selittää opiskelulla, koska opiskelijoista toimeentulotukea sai vain noin 3 %. Vanhemmillä ihmisillä toimeentulotuen saanti oli harvinaista. (Kela 2012, 3.)

Kaikissa toimeentulotukilain soveltamistilanteissa on turvattava ihmisarvoisen elämän kannalta vähintään välttämätön toimeentulo. Toimeentulotuen tehtävänä on antaa välttämätöntä turvaa jonka lisäksi sillä on myös suurempi tehtävä. Tarkoituksena ei ole vain pitää henkilöä tai perhettä hengissä, vaan tarkoituksena on itsenäisen selviytymisen edistäminen. Tavoitteena on edistää, että henkilö ja perhe voi itse vastata toimeentulostaan, hoitaa omia asioitaan ja osallistua yhteiskunnan toimintaan. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 17.) Syrjäytymisen ja toimeentulotuen pitkäaikaisen käytön ehkäisemiseksi kuntia kannustetaan käyttämään perustoimeentulotukea, täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea, sosiaalista luototusta sekä talous- ja velkaneuvontaa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015b).

Erityisen tärkeää toimeentulotuen asiakastyössä on tunnistaa ongelmat, jotka ovat vaarassa siirtyä seuraavalle sukupolvelle. Esimerkiksi vanhempien mielen-terveydenhäiriöt tai muut terveysongelmat, päihteiden käyttö, pitkittynyt työttömyys, taloudelliset ongelmat tai köyhyys saattavat olla tilanteita, joissa lasten, nuorten ja perheiden tilanne ja tuen tarve tulee tarkemmin selvittää. On myös tärkeää, että kunnissa on työntekijöiden tiedossa olevia, toimivia menettelyjä, joiden avulla voidaan lisätä yhteistyötä. Näin voidaan eri viranomaisien kesken entistä paremmin ottaa asiakkaan puolesta yhteyttä siihen tahoon, jolle tuen antaminen ensi sijassa näyttäisi kuuluvan. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 68.)

5 Tutkimuksen toteutus

Tutkimusta tehdessä, oli se kvantitatiivinen tai kvalitatiivinen, on tärkeää erottaa se mitä tutkitaan ja miten tutkitaan. Tutkimukseni on kvalitatiivinen. Tällöin voidaan erottaa ilmiön taso (talous- ja velkaneuvonnan vaikutus toimeentulotukseen) ja menetelmätaso (haastattelut). (Hirsijärvi & Hurme 2010, 55.) Kvalitatiivinen tutkimus on muun muassa induktiivista eli edetään yksityisestä yleiseen. Se on kiinnostunut useasta yhtäaikaisesta tekijästä, jotka vaikuttavat lopputulokseen. Se on kontekstisidonnaista eli teorioita ja säännönmukaisuuksia kehitetään jotta ymmärrettäisiin suuremmin. Tarkkuus ja luotettavuus saadaan verifioidulla eli havaitsemalla todeksi. Jotkut kuitenkin suhtautuvat kriittisesti kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen suuntauksen erotteluun. Kuitenkin on sanottu, että kvalitatiivinen tutkimus lähtee yleisistä käsitteistä, jotka muuttuvat tutkimusta tehdessä. Kvalitatiivinen tutkimus tarkastelee ja kuvailee kehittyviä prosesseja. Lisäksi se etsii säännönmukaisuuksia ja monimuotoisuutta. Lopuksi se päättyy hypoteeseihin ja ankkuroituun teoriaan. (Hirsijärvi & Hurme 2010, 25–26.) Ankkuroitu teoria tuottaa empiiristä teoriaa tai käsitteellisiä malleja tutkimalla aineistoa aihepiiristä, josta ei ole vielä tuotettu tietoa tai josta ei ole olemassa vakiintuneita teorioita (Jyväskylän yliopisto 2015).

Olen käyttänyt haastatteluissa teemahaastattelu –menetelmää, jota kutsutaan myös puolistrukturoiduksi haastatteluksi. Yhden määritelmän mukaan tässä menetelmässä kysymysten muoto on kaikille sama, mutta haastattelija voi vaihdella kysymysten järjestystä. Toisen näkemyksen mukaan vastausvaihtoehtoja ei ole annettu valmiiksi, vaan haastateltavat voivat vastata omin sanoin. Lisäksi on vielä näkemys, jonka mukaan kysymykset on määrätty ennalta, mutta haastattelija voi vaihdella niiden sanamuotoa. Yhteistä näille näkemyksille on, että jokin asia haastattelusta on sovittu, mutta ei kaikkia. (Hirsijärvi & Hurme 2010, 47.)

6 Haastattelut

6.1 Yleistä haastatteluista

Haastattelin opinnäytetyöhöni kahta henkilöä. Toimeentulotukiasioista vastasi aikuissosiaalityön johtava sosiaalityöntekijä Arja Pöntinen Heinonen. Haastattelin häntä 20.2.2015. Talous- ja velkaneuvonta-asioista vastasi talous- ja velkaneuvoja Reima Laakkonen, jota haastattelin 14.4.2015. Kysyin kysymyksiä, jotka löytyvät työn lopusta liitteestä. Haastattelujen jälkeen olen kirjoittanut pohdintaa niiden ja teorian pohjalta.

6.2 Haastattelu toimeentulotuesta

Toimeentulotuki on tulojen ja hyväksytyjen menojen erotus. Tuloina otetaan huomioon kaikki tulot ja varat, eli palkkatulot, työmarkkinatuki, asumistuki, opintotuki, opintolaina. Jos on varallisuutta, niin myös varallisuus selvitetään, joka voi vaikuttaa toimeentulotukeen. Se laitetaan sinne tulojen puolelle, jonka jälkeen katsotaan menot. Siihen kuuluu asumismeno, siihen liittyvänä menona sitten on vesilasku, sähkö, kotivakuutuksen osa, terveydenhuoltomenot tai voi olla joillakin työmatkoihin liittyviä pakollisia menoja. Niitä ei huomioida. Tuloista vähennetään menot. Menoihin on lisätty könttäsomma, itsellisellä ihmisellä se on 485,50 €, missä on indeksitarkastus. Se lisätään menoihin. Se meno sisältää ruuan, sähköiset vempheet, tietokoneen, tietoliikennemaksut, vaatteet, lehdet, television lupamaksut, käsikauppalääkityksen, tällöisen kaiken pienen tilpehööriä jota ei voi eriyttää, niin valtiolta on päättänyt että 485,50 € on perustoimeentulotuen osuus, joka lisätään menoina. Sitten kun se on lisätty siihen menoihin, niin sitten vähennetään tuloista kaikki menot. Ja se erotus on toimeentulotukea. (Pöntinen-Heinonen 2015.)

Hyvin pieni osa toimeentulotukiasiakkaista käy talous- ja velkaneuvonnassa. Näin on etenkin koska sosiaalitoimistossa on sosiaalinen talous- ja velkaneuvonta myös omana toimintona, jota asiakkaat käyttävät. Jos ihminen on ollut

pitkään toimeentulotuen saajana tai talousasiat ovat sekaisin, niin yleensä hänen koko psykososiaalinen tilanteensa on muutenkin rikkiäinen. Usein aloitetaan sosiaalisella talousneuvonnalla ja siitä saattaa ohjautua sitten talous- ja velkaneuvontaan. Vuosittain noin viidestä tuhannesta perhekunnasta ohjautuu noin viisikymmentä talous- ja velkaneuvontaan. (Pöntinen-Heinonen 2015.)

Asiakkaan täytyy olla tarpeeksi vahva siihen että kokoaa kaikki asiakirjat ja selvitykset joita tarvitaan. Niiden osalta pystytään tekemään päätökset. Sen lisäksi pitää olla joku tulo, josta velkaa ja velkasaneerausta voi lähteä selvittämään. Toimeentulotuki satunnaisuutena, ei pysyvänä tukena, ei ole sen kaltaista tuloa, jolla voitaisiin velkasaneeraus mahdollistaa. (Pöntinen-Heinonen 2015.)

Sosiaali- ja terveystalouden strategiassa ja hallitusohjelmassa painotetaan muun muassa, että toimeentulotuen, siihen kytkeytyvien kunnallisten palvelujen ja työllistämispalvelujen on muodostettava eheä kokonaisuus. Aiemmin puhuttiin niin kutsutusta typ-toiminnasta eli työvoiman palvelukeskuksista. Lakia on uusittu tänä vuonna. Nykyään puhutaan monialaisesta yhteistyöstä ja monialaista palvelua tarvitsevista ihmisistä. Typin puolella on hyvin tarkkaan määritetty, ketkä kuuluvat yhteysasiakkuuteen, johon tulee sosiaalityö mukaan. Sosiaalityön työpanoksesta osa menee tähän työvoiman palvelukeskuksen työhön. Lisäksi Joensuussa on perustettu työllisyyskeskus, joka kattaa kuntouttavan työtoiminnan ja työllisyyspalvelut joidenka osalta sitten sosiaalityö tekee yhteistyötä. Näitä asiakastilanteita selvitetään yhdessä silloin kun häntä kohtaa pitkäaikaistyöttömyys. (Pöntinen-Heinonen 2015.)

Lisäksi strategiassa ja hallitusohjelmassa on kohta, jonka mukaan harkinnanvaraisia eli ehkäisevää tai täydentävää toimeentulotukea kehitetään ennaltaehkäisevän sosiaalityön välineenä. Ennen seurattiin valtakunnan tasolla minkä verran kunta myönsi harkinnanvaraisia tukia. Kunnat ohjeistavat toimeentulotuen osalta harkinnanvaraisia tukia ja linjaavat niitä toiminnoissaan. Puhutaan harkinnanvaraisista tuista, esimerkiksi polttopuista, lastenvaunuista, muuttoavustuksista, ensiasunnon perustamisesta jos muuttaa pois kotoa tai harrastusmenoista lapsilla, esimerkiksi sukset ja luistimet. Nämä ohjeistukset voi ohittaa sosiaalityöntekijän tekemä sosiaalinen harkinta, jolla hän voi myöntää jotakin enemmän tai muuta.

(Pöntinen-Heinonen 2015.)

Kunta vastaa itse ehkäisevän ja täydentävän toimeentulotuen kustannuksista. Sitten valtio osallistuu niihin edelleen sosiaali- ja terveydenhuollon valtionosuusjärjestelmän kautta. Valtionosuusjärjestelmä on järjestelmä, jossa lasketaan työttömyys, sairastuvuus ja ikäkerroin. Sitten lasketaan per kuntalainen sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluiden kokonaisuromäärä. Tämä sisältää myös laskennallisen osuuden arvion siitä, paljonko kunta myöntää harkinnanvaraista ja ehkäisevää. Se on erilainen kuin perustoimeentulotuki johon saadaan suoraan valtiolta haettua 50 % valtionosuus. Perustoimeentulotukea koskettavat erilaiset valtionosuussäännökset. Valtion korvauksista, joita maksetaan kunnille ja sitten harkinnanvarainen ja ehkäisevä sisältyy siihen könttäsommaan joka tulee koko sote-alueen valtionosuuksista, jotka on määritelty valtiovallan vahvistavien lainsäädäntöjen kautta. (Pöntinen-Heinonen 2015.)

Palvelusuunnitelma on sosiaalityöntyön yksi osa, joka tehdään vammaispalvelussa, lastensuojelussa ja aikuissosiaalityössä. Palvelusuunnitelmatyö lähtee siitä kun asiakas tulee ja hänen kanssaan käynnistyy pitempiaikainen prosessi. Palvelusuunnitelman kautta mietitään asiakkaan kanssa sitä yhteistilannetta, missä tarvitaan tukea ja miten hänen tilanteensa voi mennä eteenpäin. Etenkin jos ihminen on ollut pitkäaikaistyötön, niin tämä palvelusuunnitelma tehdään aktivointisuunnitelman yhteydessä. Aktivointisuunnitelma tehdään yhteistyössä työvoimahallinnon, sosiaalitoimen ja asiakkaan kanssa. (Pöntinen-Heinonen 2015.)

Viime vuonna, 2014, perustoimeentulotukea myönnettiin 11 440 000 €. Täydentävää myönnettiin 1 095 000 €. Ehkäisevää toimeentulotukea myönnettiin 43 000 €. Eli täydentävää myönnettiin kymmenen prosenttia toimeentulotukimenoista. Ehkäisevää myönnettiin puolitoista prosenttia. (Pöntinen-Heinonen 2015.)

Kun toimeentulotukivaje maksetaan ihmisille, niin se on hänen rahansa, jota kunta ei valvo. Ellei hakijan tilanne ole siten että hän on toistuvasti jättänyt vuokran tai elatuksen maksamatta. Jos on jotakin sellaisia menoja jotka ovat

välttämättömiä, useimmiten vuokra, sähkö ja vesi, niin silloin kunta voi ohjeistaa vajeen ja maksaa sen suoraan esimerkiksi vuokraan. Silloin kunta tietää että se menee vuokraan, sähköön, veteen tai lääkkeisiin. (Pöntinen-Heinonen 2015.)

Ehkäisevää toimeentulotukea käytetään jatkuvasti ehkäisevän sosiaalityön välineenä. Se on keino, jos nähdään että esimerkiksi sairastumisesta johtuen haki-
jan tulot ovat tippuneet siten että tulovajetta ei synny mutta se on ”plus miinus nolla”, niin saatetaan maksaa vuokra. Koska kun sairaspäiväraha tulee mak-
suun, se voi tulla pienempänä tulona kuin mihin on tottunut ja sillä keinoin edesautetaan ihmisen omatoimista selviytymistä. Sillä keinoin päästään eteen-
päin, eikä hän tarvitse sen jälkeen sosiaalitoimea. Tai saatetaan maksaa joku
lääkemeno, esimerkiksi biologiset lääkkeet voivat olla yli tuhat euroa. Ei kenel-
läkään ihmisellä ole varaa sellaiseen lääkkeeseen. Se estää ihmisen velkaan-
tumisen ja on menona sellainen, joka hyväksytään toimeentulotukimenoissa ja
jälleen ehkäisevällä toiminnalla hän pärjää kaikessa muussa kuin vain saa sen
lääkkeen hoidettua. Niin silläkin pärjää. Tällä ehkäisevällä toimeentulotuella on
pystytty turvaamaan ihmisen omatoiminen selviytyminen siten, että poistetaan
se tekijä, joka aiheuttaa hänellä toimeentulotuen tarpeen. Velkaantumiset ovat
yks suurimmista syistä ehkäisevän toimeentulotuen käytössä. (Pöntinen-
Heinonen 2015.)

6.3 Haastattelu talous- ja velkaneuvonnasta (Reima Laakkosen haas- tattelu)

Ensimmäiseksi kysyin tarvitseeko toimeentulotukea maksaa vähemmän kun ihmiset saavat talous- ja velkaneuvontaa. Laakkosen mukaan lähtökohta on se, että ihmisellä voi olla ulosmittaus, joka vaikuttaa hänen sosiaalitoimen laskel-
miin pudottamalla nettotuloa. Jos ihminen vapautuu ulosmittauksesta, niin ei
tarvitse maksaa toimeentulotukea todennäköisesti niin paljoa. Eli jos ulosmit-
taus saadaan poistumaan, niin sillä on suora vaikutus toimeentulotuen mak-
suun. Silloin säästöä tulee myös kunnalle ja yhteiskunnalle. (Laakkonen 2015a.)

Käytännössä tähän päivään asti ihmisillä on ollut ulosmittauksessa varoja, kun he ovat käyneet talous- ja velkaneuvonnassa. Tilanne on kuitenkin nyt muuttunut. Ihmiset ehkä hakevat apua nopeammin eli ulosmittausta ei välttämättä ole eikä esimerkiksi toimeentulotukilaskelmia. Jos on pelkkä peruspäiväraha, niin siitä ei mitään ulosmittauksia tule, kun ne ovat niin pieniä. Mutta käytännössä on minun mielestä lisääntynyt nyt se, että ihmiset tulevat ennen kuin on ulosmittaus päällä. Mutta tietysti normaalista palkkatulosta ei toimeentulotukeen ole edes oikeutta, vaikka ulosmittaus ehkä onkin. Se riippuu vähän minkä tasoinen tulo ihmisellä on. (Laakkonen 2015a.)

Jos on reilu tuhat euroa ja siitä ulosmitataan kaksi kolmasosaa, niin silloin todennäköisesti se aiheuttaa toimeentulotuen tarvetta. Jos on suuremmat tulot, niin se riippuu taas perhemäärästä ja elatuksen määrästä, jotka vaikuttavat laskelmiin. (Laakkonen 2015a.)

Ulosmittaus on kun ihminen ei maksa vapaaehtoisesti velkojaan, jolloin velkoja laittaa sinne ulosottoon perittäväksi ne. Ulosotto ulosmittaa ihmisen tuloista eli käytännössä kaksi kolmasosaa tai sitten kolmasosan, riippuen taas niistä perhe- ja elatuksen määrästä, että onko lapsia ja mikä on tilanne. Käytännössä se on sitä, että otetaan väkisin siitä ihmisen tuloista se raha, kun sitä ei muuten saada. (Laakkonen 2015a.)

Minua kiinnostaa talous- ja velkaneuvonnan ja toimeentulotuen välinen yhteys eli ohjataanko talous- ja velkaneuvonnassa ihmisiä ja miten paljon toimeentulotukeen hakemiseen. Reima Laakkosen mukaan toimeentulotuen hakemiseen ohjaaminen on ”joka kertainen jutun aihe” jos ihmisellä on niin pieni tulotaso, että ei välttämättä selviydy vuokristaan ja elämisestään. Samalla selvitetään kaikkien etuuksien hakeminen, kuten esimerkiksi asumistuen ja hoitotuen. Jotta ihminen selviää joka päiväisestä elämästä, jos näyttää siltä että ne laskelmat on miinuksella. (Laakkonen 2015a.)

Nyt on julkisuudessa esiintynyt, että ihmiset eivät vielä ymmärrä hakea toimeentulotukea. Sitä ei haeta riittävästi, vaikka olisi oikeus hakea enemmänkin, mutta kyllä kai ihmiset pääperiaatteessa tuntevat sen systeemin. Ainakin toisilla on se,

että ei lähetä hakemaan kuitenkaan sitä tukea. Että sinnitellään, vaikka tiedetään, että sellainen on kyllä olemassa. Mutta kyllä me kannustamme siihen, jos raha ei riitä ja laskelmatkin se näyttää. Mistään muualtahan ihminen ei saa rahaa kuin sieltä, että se on fakta. Meillä ei täällä ole, eikä millään seurakunnan avustuksilla voi pitkän päälle lähteä rakentamaan taloutta. Sieltä on ainoa paikka mistä periaatteessa voi saada tukea että olisi sitten riittävät varat siihen elämiseen. Nyt kun toimeentulotuki on siirtymässä Kelalle, niin siellä pelätään että se hakeminen lisääntyy. Se hakeminen tullee jotakin kautta helpommaksi tai hyväksyttymmäksi. (Laakkonen 2015a.)

Ei ole mahdollista sanoa mitään lukuja, kuinka moni talous- ja velkaneuvonnassa käyvistä saa toimeentulotukea, koska sitä ei kysytä. Tai jos kysytäänkin, niin sitä ei ainakaan tilastoida minnekään. Todennäköisesti tietyssä tuloluokassa joutuneet tai ovat joutuneet sitä hakemaan ja saavatkin sitä. Välttämättä tämä talous- ja velkaneuvonta ei tarkoita sitä, että vaikka ihminen saakin jonkun järjestelyn, niin se ei välttämättä tarkoita sitä että hän ei enää tarvitsisi toimeentulotukea tai sitten hän ei sitä saisi. Tietysti ne laskelmat tehdään normaalisti myös muun sovinnon aikana. Mutta sehän ei poista sitä oikeutta hakea velkajärjestelyä ja ehkä tarvettakaan. Toimeentulotukea on koko ajan mahdollista hakea vaikka saisikin velkajärjestelyn. (Laakkonen 2015a.)

Kysyin myös toimeentulotuesta, minkä takia ihmiset hakevat sitä tai onko jotain muuta kautta miten ihmiset päätyvät toimeentulon hakemiseen? Taloudenpito on täysin matemaattista eli on tulot ja menot. Jos tulot ovat niin pienet, että ne eivät riitä pakollisen asumiseen, tai siihen ihmisen varat kyllä riittää mutta sitten ei ruokaan... Niin sehän on varmaan ainoa keino saada sitä lisäsärvintä leivän päälle ja rahaa ja sitoumuksia sieltä kautta. Jos vaan yksinkertaisesti se tulos on niin pieni, että ne pakolliset menot menevät ylitse, niin silloin tämä sosiaaliturva on varmaan tiedossa. Osa sitten jättää hakematta. Mutta ei varmasti loputtomiin voi sitäkään siirtää, jos sitten ei saa jostakin sivusta rahaa eli puolisolta, sukulaisilta tai muilta, millä pystyy elämään. (Laakkonen 2015a.)

Tiedustelin, minkälainen Joensuun talous- ja velkaneuvontayksikkö on. Meillä on kolme työntekijää ja meidän toimiala on koko Pohjois-Karjala eli noin

168 000 asukasta tällä hetkellä eli kaikki kunnat. Talous- ja velkaneuvontahan perustuu siihen talous- ja velkaneuvontalakiin. Eli kunnilla on oltava tätä palvelua. Nythän kaikki kunnat ovat sitoutuneet Joensuun kaupungin kanssa eli Joensuun kaupunki tuottaa sen palvelun niin Valtimolle kuin Kiteelle, entiselle Kesälahdelle ja näin edespäin. Eli kaikki kunnat ja asukkaat ovat tällä alueella palvelun piirissä. (Laakkonen 2015a.)

Valtio antaa talous- ja velkaneuvontapalveluun tietyn euromäärän, joka on vajaa euro per henkilö. Pohjois-Karjalassa se on riittänyt, kuntien ei ole tarvinnut osallistua siihen tällä alueella eli ei ole tarvinnut maksaa talous- ja velkaneuvonnan järjestämisestä siis mitään. Valtakunnallisestihan taitaa olla noin 40 prosenttia mitä kunnat osallistuu näihin kustannuksiin eli heillä on tietysti sen verran enemmän kuluja eli väkeä on sitten enemmän töissä tai muut kulut korkeammat. (Laakkonen 2015a.)

Ihmiset ohjautuvat talous- ja velkaneuvontaan eri tahojen kautta. Toimeentulotuki ja ulosotto ohjaavat ihmisiä tänne. Kuten sanottua niin varmaan ovat erinäiset ohjelmat ja muut, esimerkiksi julkinen tieto sitten tullut. Saattaa olla jopa, että ihminen itse ymmärtää soittaa tänne. Puhelimellahan tapahtuu ensimmäinen yhteydenotto, jolloin lähdetään pohtimaan mitä olisi tehtävissä, ennen kuin jos lähetään hakemaan jotakin järjestelyä. Kuntien sivuiltahan pitäisi myös löytyä tietoa talous- ja velkaneuvonnasta. Sitten on olemassa kuluttaja- ja kilpailuvirasto, mikä hallinnoi meitä valtakunnallisesti ja kouluttaa meitä, vaikka varmaan harva sieltä kkv:stä lähtee etsimään. Hyvin varmaan löytyy netistä hakuna. Kunnan tehtävähän olisi osoittaa viime kädessä, että mistä se palvelu löytyy. (Laakkonen 2015a.)

Lisäksi työ- ja elinkeinotoimisto, nämä työvalmennukset ja kuntakokeilut, jotka ovat sosiaalitoimen alla sekä Honkalampisäätiö mikä järjestää aktivointijuttuja, ovat sitten kanssa semmoisia, mitkä tänne asiakkaita ohjaa. Tietysti diakonia jonkun verran ohjaa jonkun verran. Siinähan ei haeta niinkään sitä yhteistyötä, mutta että ratkaisu löytyisi asiakkaan tilanteeseen meidän keinoin. Jos jokainen on kokeillut omat keinonsa, eivätkä ne riitä niin sitten tietysti voi laittaa eteenpäin. Peliongelmaiset ovat nyt kanssa nousseet tapetille aika paljon. Sitten työ-

terveys ja Sovatek ohjaa sitten tänne. Sovatek vastaa joensuulaisten päihdehoidosta, esimerkiksi alkoholi- ja peliriippuvuuksista. (Laakkonen 2015a.)

Tämä Takuu-Säätiöhän on joka päivä tapetilla eli ihmiset haluaa takausta sieltä. Se saattaa olla ehkä jopa tunnetumpi kuin tämä talous- ja velkaneuvonta tämmöisissä neuvonta -ja opastusasioissa. Sieltä saa tietoa ja ovat valtakunnallisesti esillä. Hehän eivät ota ihmisiä sinne vastaan, vaan me tehdään se hakemus sinne siitä takauksesta. Muuta yhteistyötä ei ole kuin se, että se on yksi järjestelykeino. Keinona on myös se, että ei tehdä mitään, annetaan ajan hoitaa. Tai sitten tehdään sovinto suoraan velkojien kanssa tai saadaan se takaus tai haetaan velkajärjestely. Niitä keinojahan on hyvin vähän mitä ihmisille voidaan sitten loppujen lopuksi tarjota ja Takuu-Säätiön takauksen hakeminen on yksi, että saataisiin se asia kuntoon. Mitä minä ymmärrän yhteistyöllä, niin me emme neuvottele tai soittele sinne, vaan se on semmoista, että tehdään asiakkaan puolesta se hakemus ja se sitten menee ja Takuu-Säätiö sen sitten tutkii. Eivät ne ole meihin sitten sen kummemmin yhteydessä sieltä. Ei siinä asiakkaan tilannetta millään lailla pohdita keskenään vaan se perustuu ihan kirjallisiin hakemuksiin. (Laakkonen 2015a.)

Sosiaalitoimen kanssahan keskustellaan asiakkaan tilanteesta sikäli kun on tarvetta. Siinä on enemmän niin sanottua yhteistyötä, mikä on tietysti luontevaa kun ollaan samalla tavalla Joensuun kaupungilla. Ulosotonkin pitää neuvoa millä tavalla ihminen pystyisi purkamaan sen ulosoton eli heidänkin täytyy neuvoa ja sitä kautta tulee meille. Mutta muuta yhteistyötä ei siitä kautta sen kummemmin tehdä. (Laakkonen 2015a.)

Varsinaisia käyntejä joensuulaisilla on ollut 87 kpl ajalla 01.1–31.3.2015. Tilastoituja yhteydenottoja on vastaavalla ajalla ollut lisäksi 432 kpl. Vuonna 2014 vastaavat luvut olivat 68 kpl ja 403 kpl eli aika tasaista, mutta kasvavaa. (Laakkonen 2015b.)

7 Pohdinta

7.1 Yleistä pohdintaa

Olisi ollut mielenkiintoista tutkia aihetta maanlaajuisesti, mutta lupaprosessien vuoksi se olisi ollut mahdotonta. Lisäksi se olisi vienyt liikaa aikaa ja vaivaa eikä olisi mahtunut yhteen opinnäytetyöhön, tuskin edes väitöskirjaan. Olisi mielenkiintoista tietää miten talous- ja velkaneuvonta vaikuttaa toimeentulotukeen muualla päin Suomea. Eroaako esimerkiksi Helsinki tai pääkaupunkiseutu muusta Suomesta? Tässä olisikin aihetta jatkotutkimukselle jollekulle, joka on kiinnostunut aiheesta.

Eli talous- ja velkaneuvonnasta suorastaan kannustetaan hakemaan toimeentulo- ja muita tukia, mihin ihminen on oikeutettu. Tämä on tietenkin luonnollista ja oikein, että ihminen ohjataan saamaan oikeutettuja tukiaan. Aina ihmiset eivät välttämättä tiedä, mihin tukiin he ovat oikeutettuja.

Sen sijaan toimeentulotukiasiakkaita ohjataan hyvin vähän talous- ja velkaneuvontaan oman sosiaalisen talous- ja velkaneuvonnan vuoksi. Jossain toisessa opinnäytetyössä voisi tutkia tätä sosiaalista talous- ja velkaneuvontaa. Ensinnäkin voisi tehdä selvityksen, mitä se on, sillä en ollut itsekään ollut aiemmin kuullut siitä. Voisi myös tutkia sosiaalisen talous- ja velkaneuvonnan vaikutusta toimeentulotukeen, vähentääkö se toimeentulotuen maksamista kun ihmiset saavat taloudellista neuvontaa?

Pikavippejä käytetään yhä, vaikka ihan viime aikoina ne eivät ole olleet otsikoissa. Niissä on usein korkeat korot, jotka voivat tulla yllätyksenä. Oli hyvä, että niiden käyttöä kiellettiin lailla, koska ne saattoivat monet ongelmiin.

Joensuussa talous- ja velkaneuvonta vaikuttaa olevan hyvällä mallilla. Asiakasmäärät ovat hieman kasvussa. Siitä huolimatta asiakkaille tuntuu riittävän aikaa.

7.2 Prosessista

Kirjoitin ensin poimimiani tietoja ja pääasiassa vain kirjoitin ylös tekstiä mikä olisi hyvä olla opinnäytetyössä. Osittain kirjoitin mahdollisimman valmista tekstiä, osittain siis luonnostekstiä, jota myöhemmin muokkasin. Aluksi työ tuntui takuiselta ja oli vaikea päättää mistä kirjoitan ja mistä en, mikä oleellista ja tärkeää tietoa, mitä rajaen pois. Vasta loppuvaiheessa rupesin hahmottamaan paremmin, mikä on tärkeää ja mikä ei.

Vaikka aikaa oli runsaasti, se meinasi silti loppua kesken ja olisin tarvinnut hie-
man enemmän suunnitelmallisuutta työhön. Työ oli yllätyksekseni melko hidas-
ta, yhdenkin valmiin tekstisivun saamiseksi piti tehdä paljon työtä. Opin, että
opinnäytetyön tekeminen on melko rankka prosessi ja vaatii paljon itsekuria ja
istumalihaksia. Opin työtä tehdessä, miten se olisi kannattanut tehdä. Olisi heti
aluksi kannattanut tehdä sisällysluettelo ja kirjoittaa sen mukaisesti. Työ tuli kui-
tenkin valmiiksi, vaikken tehnytään näin.

Olisin voinut haastatella myös toista tai kolmattakin (talous) -ja velkaneuvojaa,
jotta olisin saanut useampia mielipiteitä. Jätin haastattelut kuitenkin melko lop-
puvaiheeseen, enkä enää ehtinyt haastatella uutta henkilöä. Sain kuitenkin
Laakkoselta ja Pöntinen-Heinoselta hyviä ja tyydyttäviä vastauksia.

Mietin, olisiko järkeä tilastoida kuinka moni talous- ja velkaneuvonta-asiakas
tarvitsee toimeentulotukea? Tätä pitäisi tietenkin ensin kysyä asiakkailta ja ky-
symys on melko henkilökohtainen. Toisaalta olisin voinut toteuttaa opinnäyte-
työn kysymällä talous- ja velkaneuvonta-asiakkailta, käyttävätkö he toimeentulo-
tukea. Tietenkin niin, että he olisivat voineet vastata nimettömästi. Näin olisi
saanut laajemman kuvan asiasta ja mukaan asiakkaiden näkökulmaa.

7.3 Toimeentulotuesta

Kuten Suomen Kuvalehden jutussa todettiin, on tärkeää panostaa velkajärjestykseen, koska siihen pääsevällä henkilöllä ei ole tarvetta toimeentulotukeen. On siis kunnille kannattavaa järjestää velkajärjestely. Tätä suosittelenkin käyttämään. On puhuttu toimeentulotuen alikäytöstä, eli on ihmisiä joille voitaisiin myöntää toimeentulotukea jos he sitä hakisivat. Syystä tai toisesta on ihmisiä, joilla on tämä oikeus, mutta eivät kuitenkaan hae sitä. Syitä voi vain arvailla. Osaksi varmasti tietämättömyys toimeentulotuesta saa aikaan vähäistä toimeentulotuen hakemista. Pitäisikö toimeentulotukea mainostaa enemmän tai esimerkiksi puhua enemmän yhteiskunnassa jotta ihmiset hakisivat sitä enemmän?

7.4 Talous- ja velkaneuvonnasta

Koska maksuhäiriöisten määrä on lisääntynyt viime vuosina, eriarvoisuus on hieman lisääntynyt ja moni elää heikoksi moititun sosiaaliturvan varassa, on talous- ja velkaneuvonnalle varmasti töitä jatkossakin. On hyvä, että nykyään on saatavilla talous- ja velkaneuvontaa, koska sille on selkeästi tarvetta, kuten muillekin palveluille kuten esimerkiksi Takuu-Säätiön takaukselle. Talous- ja velkaneuvonnalle olisi varmasti enemmänkin käyttöä, jos se olisi tunnetumpaa. Tuntuu, että ihmiset ohjautuvat pääasiassa muualta talous- ja velkaneuvontaan, eivätkä ihmiset itse löydä niin paljon sinne. Talous- ja velkaneuvontaa voisikin ehkä mainostaa jossakin, esimerkiksi kaupungin internet -sivujen etusivulla. Tällöin tietysti asiakasmäärä varmasti kasvaisi, pystyttäisiinkö siihen varautumaan?

Näkisin tärkeänä maksuhäiriömerkintöjen ehkäisemisen. Tässä vastuu on kuitenkin pääasiassa ihmisellä, eikä talous- ja velkaneuvonta voi tässä välttämättä auttaa. Ellei asiakas tule talous- ja velkaneuvontaan hyvin aikaisessa vaiheessa, jolloin maksuhäiriömerkintä saadaan ehkäistyä.

Pohjois-Karjalassa valtion antama tuki talous- ja velkaneuvontapalveluun on riittänyt. Tämä kertonee hyvästä taloudellisesta tilanteesta. Lisäksi Pohjois-Karjalassa tuntuu olevan muutenkin hyvä tilanne, koska asiakkaita ei ole liikaa eikä myöskään kuluja.

Lähteet

- Ahlqvist, K. & Raijas, A. (toim.) 2004. Erilaisia kulutusuria Suomessa. Helsinki: Tilastokeskus.
- Airio, I (toim.). 2013. Toimeentuloturvan verkkoa kokemassa. Tampere: Kelan tutkimusosasto.
- Arajärvi, P. 2011. Johdatus sosiaalioikeuteen. Hämeenlinna: Talentum Media Oy.
- Eronen, A., Hakkarainen T., Londén P. & Peltosalmi J. 2014. Sosiaalibarometri 2014. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
http://www.soste.fi/media/pdf/julkaisut/sosiaalibarometri2014_netti.pdf
 f. 21.5.2015.
- Finanssivalvonta. 2015. Talous- ja velkaneuvojat auttavat maksuvaikeuksissa olevia.
http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Finanssiasiakas/Asiakkaansuoja/Apu_a_antavat_tahot/Viranomaiset/Talous_ja_velkaneuvojat/Pages/Default.aspx. 2.4.2015.
- Hallituksen esitys 327/1992 Eduskunnalle laiksi sosiaalihuoltolain väliaikaisesta muuttamisesta.
- Haverinen, R., Kuronen M. & Pösö, T. (toim.). 2014. Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Helsingin kaupunki. 2015. Toimeentulotuen myöntämisen perusteet.
<http://www.hel.fi/www/Helsinki/fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/sosiaalinen-tuki-ja-toimeentulo/toimeentulotuki/perusteet>. 6.5.2015.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, S & Hurme, H. 2010. Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Joensuu. 2013. Talous- ja velkaneuvonta. <http://www.joensuu.fi/talous-ja-velkaneuvonta>. 23.4.2015.
- Jyväskylän yliopisto. 2015. Ankkuroitu teoria eli grounded theory.
<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/ankkuroitu-teoria-eli-grounded-theory>. 24.4.2015.
- Kela. 2012. Perus- ja vähimmäisturvan yleisyys ja päällekkäisyys 2000–2009.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/29197/Nettityopapereita33.pdf?sequence=1>. 20.4.2015.
- Kemppainen, O. 2015. Kansalaisten eriarvoisuus on kasvanut. Karjalainen. 14.4.2015. S. 8.
- Kilpailu- ja kuluttajavirasto. 2014. Luotot. <http://www.kkv.fi/Tietoa-ja-ohjeita/Maksut-laskut-perinta/luotot/>. 27.4.2015.
- Koljonen, L. 2010. Velkaneuvonta umpikujassa – yksi virkailija 41 600 suomalaista kohden. Suomen Kuvalehti.
<http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/talous/velkaneuvonta-umpikujassa-yksi-virkailija-41-600-suomalaista-kohden>. 23.4.2015.
- Kuivalainen, S. (toim.) 2013. Toimeentulotuki 2010-luvulla – Tutkimus toimeentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

- Laakkonen, R. 2015a. Velkaneuvoja. Joensuun kaupunki, talous- ja velkaneuvonta. Nauhoitettu haastattelu 14.4.2015.
- Laakkonen, R. 2015b. Opinnäytetyö. Reima.Laakkonen@jns.fi. 21.4.2015.
- Laki talous- ja velkaneuvonnasta 713/2000.
- Laki toimeentulotuesta 1412/1997.
- Mantsinen, M. 2014. Lainalla helpotusta köyhyyteen. Karjalainen. 29.7.2014. S. 5.
- Mattila, Y. 2013. Toimeentuloturva. Tampere: Tammerprint Oy.
- Mentula, A. & Nissinen, H. 2015. Suomessa on jo 370 000 maksuhäiriöistä. Helsingin Sanomat. 3.3.2015. S. 6.
- Muttillainen, V. 2002. Luottoyhteiskunta – kotitalouksien velkaongelmat ja niiden hallinnan muodonmuutos luottojen säännöstelystä velkojen järjestykseen 1980- ja 1990-luvun Suomessa. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Nevalainen, T. 2015. Luottamus romahti. Karjalainen. 2.3.2015. S. 4.
- Nikkilä-Kiipula, E. 2015. Ruokakassi poistaa nälän. Karjalainen. S. 10.
- Eronen, A., Hakkarainen, T., Londén, P. & Peltosalmi, J. 2014. Sosiaalibarometri. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.
- Oikeus. 2015. Valtion oikeusaputoimistot.
<http://www.oikeus.fi/oikeusapu/fi/index/oikeusavustaja/valtionoikeusaputoimistot.html>. 2.4.2015.
- Pasanen, N. 2013. Asiakkaiden tyytyväisyys Keski-Suomen talous- ja velkaneuvontaan. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Palvelujen tuottamisen ja johtamisen koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
http://theseus.fi/bitstream/handle/10024/61798/Pasanen_Noora.pdf?sequence=2. 21.5.2015.
- Pöntinen-Heinonen, A. 2015. Johtava sosiaalityöntekijä. Joensuun kaupunki, sosiaali- ja terveystalvakeskus. Nauhoitettu haastattelu 20.2.2015.
- Repo, P. 2015a. Raportti: Perusturva ei riitä elämiseen. Helsingin Sanomat. 27.2.2015. S. 11.
- Repo, P. 2015b. Komitea moittii Suomea liian heikosta sosiaaliturvasta. Helsingin sanomat. 12.2.2015. S. 16
- Schroderus, E. 2012. Toimeentulotuen oikaisuvaatimukset Tampereella.
http://theseus.fi/bitstream/handle/10024/55616/schroderus_elisa.pdf?sequence=2. 21.5.2015
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2013. Toimeentulotuki – Opas toimeentulotukilain soveltajille.
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=6511564&name=DLFE-25836.pdf. 20.4.2015.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2014a. Toimeentulotuen perusosaan 1,1 prosentin korotus vuodenvaihteessa.
<http://www.stm.fi/tiedotteet/verkkouutinen/-/view/1896867#fi>. 17.2.2015.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2014b. Toimeentulotuen etuoikeutettu ansiotulo muutetaan pysyväksi ja tulonsaajakohtaiseksi.
<http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/-/view/1895560#fi>. 22.4.2015.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2014c. Toimeentulotuen siirto Kelalle lisää yhdenvertaisuutta.
<http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/-/view/1879307#fi>. 22.4.2015.

- Sosiaali- ja terveysministeriö 2015a. Toimeentulotuki.
http://www.stm.fi/toimeentulo/tuet_ja_etuudet/toimeentulotuki.
 21.4.2015.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2015b. Toimeentulotuen myöntäminen kunnissa
http://www.stm.fi/toimeentulo/tuet_ja_etuudet/toimeentulotuki/kunnat.
 23.4.2015.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2015c. Sosiaalinen luototus
http://www.stm.fi/toimeentulo/tuet_ja_etuudet/sosiaalinen_luototus.
 23.4.2015.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.
- Takuu-Säätiö. 2015a. Takuu-Säätiön takaus. <http://www.takuu-saatio.fi/takuu-saation-takaus/>. 20.4.2015.
- Takuu-Säätiö. 2015b. Yleisimmät kysymykset. <http://www.takuu-saatio.fi/takuu-saation-takaus/yleisimmat-kysymykset/>. 23.4.2015.
- Takuu-Säätiö. 2015c. Tietoa veloista. http://www.takuu-saatio.fi/tietoa_veloista/.
 23.4.2015.
- Toivio, M. 2009. Talous- ja velkaneuvonta. Kajaanin ammattikorkeakoulu. Liiketalouden koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
http://theseus.fi/bitstream/handle/10024/6603/Toivio_Marjo.pdf?sequence=1. 2.4.2015.
- Tuori, K. & Kotkas, T. 2008. Sosiaalioikeus. Helsinki: WSOYpro.
- Valkama, E. 2004. Velkaneuvonta 2000-luvun alussa – Talous- ja velkaneuvontalain vaikutukset asiakaskyselyn ja tilastotietojen valossa. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Valo, A. 2008. Perustoimeentulotuki ja sen maksaminen; case Rauman kaupungin sosiaalivirasto. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Liiketalouden koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
http://theseus.fi/bitstream/handle/10024/1430/Valo_Aija.pdf?sequence=1. 20.4.2015.
- Valvira. Toimeentulotuen määrääjät ja ehkäisevä toimeentulotuki
<http://www.valvira.fi/files/esitteet/Toimeentulotuki.pdf>. 13.2.2015.
- Yle. Toimeentulotuki siirtyy Kelaan – madaltuuko kynnys tuen hakemiseen?
http://yle.fi/uutiset/toimeentulotuki_siirtyy_kelaan__madaltuuko_kynnys_tuen_hakemiseen/7175759. 21.4.2015.

Liitteet

Kysymykset talous- ja velkaneuvonnasta

- Miten talous- ja velkaneuvonta vaikuttaa toimeentulotukeen? Tarvitseeko sitä maksaa vähemmän, kun ihmiset saavat talous- ja velkaneuvontaa)
- Vai kenties lisääntykö toimeentulotukien maksaminen, kun ihmiset ohjataan tuen pariin?
- Miten ihmiset löytävät talous- ja velkaneuvontaan? Mainostetaanko talous- ja velkaneuvontaa jossain?
- Tekeekö talous- ja velkaneuvontayksikkö yhteistyötä muiden tahojen kanssa?
Esim. Takuu-Säätiön tai Marttaliiton?
- Paljonko asiakkaita käy? Kuukaudessa, vuoden 2014 aikana?
- Maksaako Joensuun kaupunki talous- ja velkaneuvonnasta aiheutuvia kuluja?
Vai korvaako valtio kaikki kulut? (Talous- ja velkaneuvontapalvelujen järjestämisestä maksetaan korvaus valtion varoista)
- Onko valtion rahoitus talous- ja velkaneuvonnan järjestämiseen riittävää?
- Millainen yksikkö talous- ja velkaneuvontayksikkö on? Paljonko työntekijöitä?
(Taloudellisia lukuja (esim. palkat?)) Omaa talouden hoitoa vai hoitaako joku ylempi taho?

Kysymykset toimeentulotuesta

- Miten toimeentulotuki maksetaan?
- Onko tietoa kuinka moni toimeentulotukiasiakas käy talous- ja velkaneuvonnassa?
- Ohjataan toimeentulotukiasiakkaita talous- ja velkaneuvontaan?
- Sosiaali- ja terveystalouden strategiassa ja hallitusohjelmassa painotetaan että:
 - "toimeentulotuen, siihen kytkeytyvien kunnallisten palvelujen ja työllistämispalvelujen on muodostettava eheä kokonaisuus". Muodostuuko Joensuussa? Miten käytännössä toteutettu? Tähän varmaan kuuluu talous- ja velkaneuvonta?
 - "Harkinnanvaraista toimeentulotukea kehitetään ennaltaehkäisevän sosiaalityön välineenä." Onko kyse täydentävästä vai ehkäisevästä toimeentulotuesta vai molemmista? Miten näkyy Joensuussa?
- "(Toimeentulotuki)päätösten teossa huomioidaan myös opas toimeentulotuen soveltamisesta sekä sosiaali- ja terveyslautakunnan vuosittaiset sovellusohjeet." Mitkä ovat tämän vuoden sovellusohjeet? Onko jotain muita sovellusohjeita?
- "toimeentulotukea voidaan maksaa kuntouttavaan työtoimintaan ja kotouttamistukeen" Maksetaanko näitä Joensuussa? Miten paljon?
- "Kunta vastaa itse täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen kustannuksista. Valtio osallistuu niihin edelleen sosiaali- ja terveydenhuollon valtionosuusjärjestelmän kautta." Eli kunta maksaa, mutta saako kunta tukea valtiolta täydentävään ja ehkäisevään toimeentulotukeen? Jos saa niin paljonko?
- Onko jo ruvettu varautumaan siihen, että perustoimeentulotuen hakeminen menee Kelalle? Miten?
- Myönnetäänkö toimeentulotukea takautuvasti?
- Tapahtuuko paljon perusosan alentamista/kuinka paljon?
- Kuinka paljon maksetaan täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea?
- Mitkä on Joensuun kaupungin täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen myöntämisperusteet?
- Kuinka paljon tehdään palvelusuunnitelmia?

